

Степан
КУРИЛЯК

МОЄ СЕЛО

ТУР'Є
Буського
району
на Львівщині

Степан КУРИЛЯК

МОЄ СЕЛО

**(Тур'є Буського району на
Львівщині)**

СТЕПАН КУРЬОП

МОС СЕЛО

(Tur'se Raionu, Ukraina)

Ця книжка виходить завдяки
фінансовій допомозі світлої пам'яті
Сая Степана Лук'яновича – Генерального
директора ринку “Південний” (Львів),
уродженця села Тур'є

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ НАРОДОЗНАВСТВА**

Степан КУРИЛЯК

МОЄ СЕЛО
(Тур'є Буського району
на Львівщині)

Львів 2010

УДК 908(477.83)

ББК ТЗ(4Ук-4Лві)

К 931

Степан Куриляк. Моє село (Тур'є Буського району на Львівщині) / Наукова апробація і "Вступне слово" Р. Кирчіва; упорядк., підготовка текстів і примітки В. Дяківа. — Львів, 2010. — 144 с.

Спроба історико-краєзнавчої, етнографічної і фольклористичної характеристики села Тур'є Буського району на Львівщині уродженця цього села Степана Куриляка (1927–2006) за спостереженнями 30 — початку 50 років ХХ століття. Містить нарис "Моє село" та фольклорну збірку його записів гаївок — "Тур'янські галі".

Для істориків, етнографів, фольклористів, етномузикологів, філологів, викладачів вузів і вчителів шкіл з гуманітарних галузей та широкого кола читачів.

Рекомендовано до друку

Вченою радою Інституту народознавства НАН України

Відповідальний за випуск
акад. НАНУ, д. іст. наук, проф.

С. Павлюк

Наукова апробація і "Вступне слово"

д. філол. наук, проф.

Романа Кирчіва

Упорядкування, підготовка текстів і примітки

канд. філол. наук

Володимира Дяківа

Етномузикологічна апробація

Анни Черноус

ISBN 978-966-02-5668-2

© Упорядник Володимир Дяків, 2010
© Інститут народознавства НАНУ, 2010

Вступне слово

Якось у розмові польський етнограф, професор Едвард Петрашек (на жаль, уже покійний) висловив своє спостереження, що в нас, українців, мало друкованих історико-етнографічних праць про окремі села. Справді, в минулому такі опрацювання були в нас рідкістю, а в радянський час вважалися дрібнотем'ям, не вартими серйозної уваги.

Але ця розмова пригадала мені зустріч десь на початку 90-х рр. минулого століття з цікавою інтелігентною людиною Степаном Куриляком, який зазнав нелегкої життєвої долі. Молодим хлопцем у 40-х роках був схоплений більшовицькими людоловами і за зв'язки з українським національно-визвольним підпіллям запроторений на довгі роки в тюремні застінки та на сибірські каторжні роботи. Повернувшись у рідні сторони, осів у містечку Дубно на Волині, але не переставав думати про своє рідне село Тур'є Буського району Львівської області.

Отож, на основі цих думок, спогадів, відомостей, почерпнутих від членів родини і з деяких літературних джерел, почав писати про рідне село. Спочатку це був опис традицій великодніх молодіжних ігор, званих у Галичині здебільшого “гаївками”, “гаїлками”, “ягілками”, а в Тур'ї і його довкіллі — “галями”.

У цьому матеріалі найістотнішим і найпривабливішим видався мені сам репертуар тур'янських галів, словесні тексти і мелодії яких С. Куриляк записав від рідних тіток, корінних жительок Тур'я Ольги Цебровської (1919 р.н.) і Марії Романів (1921 р.н.) та почасти на основі власного спогаду.

Цими записами зафіксовано характер традиції за станом 20–30-х рр. ХХ ст. У ній уже здебільшого розмилася і втрапилася колишня архаїчна ритуально-магічна семантика весняного заклинання на добро в селянській праці і людській долі, і стала домінантною розважальна, ігрова функціональність. Водночас в їхньому словесному і руховому тексті збереглося і чимало ремінісценцій від давнього сенсу весняних звичаїв і обрядів наших предків.

Ще цікавішим виявився нарис С. Куриляка “Моє село”. Я порадив авторові доповнити, доопрацювати деякі моменти рукописів. Зрештою, ознайомившись з доопрацьованим варіантом нарису “Моє село” і йдучи назустріч бажанню автора надрукувати його, у 1996 р. я дав свою рекомендацію на це з метою зробити доступною цю річ для ширшого кола краєзнавців і для навчальної роботи в школах.

Текст цього відгуку зі стислим викладом погляду на нарис С. Куриляка не зайвим буде, здається, навести тут:

“Попередньо я мав нагоду ознайомитися зі збірочкою гайвок села Тур’є Буського району на Львівщині, записаних і розшифрованих (слова і мелодії) паном С. Куриляком. Рукопис “Моє село” є спробою більш широкого представлення традиційної культури рідного села автора — таким, як він запам’ятав його з 30–40-х років — часу свого дитинства і юності та зі спогадів своїх рідних. Ця праця не претендує на історико-етнографічну монографію села, але вона містить багато дуже цінних спостережень і відомостей, які будуть корисними для дослідників-народознавців цього краю і для історика західноукраїнського села ХХ століття.

Відзначу, зокрема, цінні відомості про місцеву церкву, цікавий напис на дзвоні, сільський шпихлір, громадські

традиції, почергову доставку пошти, самоорганізацію протипожежного захисту, просвітницький рух у селі, побут селян, хати і господарські будівлі, домашнє ткацтво, одяг селян і зміни у побуті села в 30-х роках, їжу, з докладним реєстром страв, господарські заняття (землеробство, тваринництво), взаємини з іноетнічними поселенцями (євреями), звичаї, пов'язані з календарними святами (зокрема з Різдом, Новим роком, Великоднем, Зеленими святами та ін.), різними господарськими заняттями, повір'я, забобони тощо. Етнографічну наукову вартість має докладний опис тур'янського народного весілля з його традиційними компонентами, ритуалами, атрибутами і обрядовим фольклором. Працю С. Куриляка позитивно характеризує і те, що пісенні тексти він подає з нотними фіксаціями їх мелодій, а також з записами інструментальної музики.

Завершують цю змістовну і цікаву роботу краєзнавця списки громадян с. Тур'є, які не повернулися з фронтів Другої світової війни, загинули від рук німецьких і московських окупантів, були репресовані (заарештовані, виселені).

Очевидно, що з науково-фахового погляду до окремих частин тексту можуть бути певні застереження, побажання (щодо конкретизації, уточнення, доповнення тощо). Але й таким, як є, нарис С. Куриляка являє безсумнівний інтерес. Він може послужити добрим прикладом для розгортання краєзнавчої роботи на місцях, а також дає конкретний матеріал для уроків народознавства в школах. Тому вважаю, що нарис "Моє село" (з можливим підзаголовком "Тур'є Буського р-ну на Львівщині") варто було б надрукувати і розповсюдити у шкільних бібліотеках". (Дата — 7 листопада 1996 р., підпис).

У мене залишилися машинописні копії нарису "Моє село" і "Тур'янських галів", а подальші зв'язки з їхнім

автором на тривалий час припинилися. Згадавши про ці матеріали і видобувши їх з-поміж паперів, я показав їх моєму колезі, молодому фольклористові та етнологу, кандидату філологічних наук Володимирові Дяківу. Виявилось, що він родом із сусіднього з Тур'єм села, а батько його — уродженець таки самого Тур'я.

Ця обставина давала сприятливу можливість належним чином підготувати записи й описи С. Куриляка до друку, на місці ідентифікувати їхню інформацію та при потребі відповідно прокоментувати її, щось додати чи поправити. Розуміється, про втручання в текст не могло бути мови, бо узгодити такі поправки з автором вже не було можливості: кілька років тому (у 2006 р.) він відійшов у вічність. Але в упорядницьких примітках зробити це можна, маючи на увазі те, щоб дати публікацію максимально вірогідною з фактологічного погляду і придатною для подальших народознавчих студій.

Але передусім треба було з'ясувати, чи часом не були вже десь надрувані матеріали С. Куриляка, погодити з його спадкоємцями правові засади можливої публікації та знайти потрібні кошти на це.

Уся ця підготовча робота — упорядницька з рукописом та полагодження інших потрібних моментів — була покладена на В. Дяківа. Він успішно впорався із завданням, і тепер представляє книжку С. Куриляка читачеві.

Нехай це скромне видання буде також і пошануванням світлої пам'яті автора — одного з тих багатьох посправжньому відданих Україні патріотів, які не тільки зі зброєю в руках боролися за її волю, але й за будь-яких обставин намагалися робити все потрібне для неї. І на прикладі цієї книжечки задумаймося — якого духовного складу і гарту були ці люди!

Березень 2010

Роман Курчів

Від упорядника

Розпочав з того, що дав прочитати Курилякові тексти моєму батькові Михайлові Дяківу — уродженцеві (1940 р.) Тур'я¹ і матері Вірі (дівооче прізвище Біда) 1947 р.н. з сусіднього села Соколівки, властиво, його присілка Підсокіл. Обоє батьків — учителі і все життя, за винятком років навчання у вузі, проживали в цій місцевості.

Їхнє життя припало на час посиленого руйнування й нівеляції традиційної матеріальної і духовної культури села під тиском і впливом адміністративних та ідеологічних чинників советської системи. Але описи Куриляка пробудили в них багато живих споминів із дитячих і молодих років, коли ще чимало з того, про що в них розповідається, було в побуті їхніх родин та у звичаях села. Цікаво, що й досі тут на Різдво сіно кладуть на голий стіл (під настільник) та на лавку (чи столик) у посудному кутку, де в горщику (чи макітрі) стоятиме кутя (“квочка”). Зате освячення води на Йорданські свята біля т.зв. гнатурської (від назви господаря Гната) криниці уже залишилось в минулому. Ще й досі мешканців довколишніх сіл чи присілків Бажани, Переволочно, Синичів називають бажинцями, переволочнянами (не “переволочанами”, як у Куриляка), або такий-то (як Гаврих) з Синичева.

Що стосується деяких уточнень Курилякового опису весільної обрядовості, то справді, ще й досі подекуди

---

¹ Цю назву вживаємо як відмінювану форму, згідно з місцевою традицією. — В.Д.

навіть у селах трапляються поодинокі випадки, що молоде подружжя з багатодітних сімей чи з інших причин йде до когось (наприклад, самотнього вдівця тощо) “в приїми”. Під час вінчання священник підводить молоду пару не до престолу (як у Куриляка), а до тетраподу, “що стоїть посеред церкви”, а ще перед тим у церковному притворі кожного з молодих запитує, “чи одружуються вони без чийогось примусу або тиску, чи за власним бажанням?” і т.д.

Батьки додали також до переліку традиційних місцевих страв інформацію про те, що у той час і пізніше, до сьогодення включно відомі також на цих теренах і вареники з пшоняною кашею. До переліку громадян села Тур'є, що не повернулися з Другої світової війни 1939–1945-х рр. тато додав і свого вуйка (маминоного брата) Дяківа Василя Матвійовича (1922 р.н.) — активного громадського діяча, члена місцевої “Просвіти”, який був мобілізований польською владою до війська ще перед війною і не повернувся. Розказували, що на початку війни його з іншими мобілізували на фронт, звідки він незабаром потрапив у табір для військовополонених. Далі його сліди загубилися.

До переліку громадян села Тур'є, що загинули від рук чекістів у 1944–1950-х рр., тато та інші місцеві жителі (Левко Стефанія, Левко Григорій та ін.) зауважили, що ім'я Кухти Луки, мабуть, значиться тут помилково, оскільки він помер після війни у Соколівській лікарні.

Значно більше збереглося у спогадах бабці Біди (до заміжжя Мисак) Катерини (1923 р.н.) — матері моєї мами. Коли я начитував їй матеріали Куриляка, вона ствердно реагувала на їх відомості. Зокрема добре запам'ятала з дитинства великодні “галі”, в яких дів-

чиною брала участь у 1930 — на початку 1940-х років. Себто з часу, який зафіксований у записах Куриляка. Зі слів бабці Катерини доповнюються деякі відомості про виконання “галів”, які С. Куриляк наводить без ігрового контексту, подаючи слова та мелодію (крім двох — “Ой два братики” і “Ой там під дубом”). Зокрема пояснила, що ці “галі” переважно просто співалися в гурті або в колі, доповнила відомостями стосовно того, як грали “Жучка”, пригадала мелодію до “Ой два братики”.

Певна річ, гаївковий репертуар, що виконувався на Великдень і по Великодніх святах вечорами після буденної праці у с. Тур’є був переважно такий самий і подібний, як і в низці інших довколишніх сіл та присілок² (Гутисько-Тур’янське, Соколівка, Підсокіл, Сокіл, Лабач та інші) у цій місцевості. Зрештою, як і народна назва “галі” на означення його, яка має досить невеликий ареал поширення (як-от у деяких місцевостях Покуття, Опілля тощо). Ця назва ще й досі відома тут, переважно в середовищі старших людей (починаючи десь від 60-річного віку), однак тепер частіше вживають поширенішу назву “гаївки” або (рідше) “га-гілки”. Є підстави стверджувати, що “галі” (як і, зрештою, більшість звичаїв та обрядів, представлених в матеріалах С. Куриляка) активно побутували принаймні у 1920–1930-х роках (до радянського “визволення” режиму та лихоліть Другої світової війни). У повоєнні 1950-ті роки й пізніше їх функціонування уже поступово згасало під тиском заборон і переслідувань більшовицьким режимом традиційних народних звичаїв і обрядів, пов’язаних з відзначенням християнських релігійних свят, в даному разі, зокрема, Великодня. Так

² Присілки ще й досі називають, особливо місцеві мешканці, хуторами. — В. Д.

пояснюють головну причину занепаду “галів” опитані нами сільські старожили.

Підтвердження на місці достовірності відомостей у записах і описах С. Куриляка послужили ще одним підтвердженням їхньої науково-пізнавальної вартості, а, отже, й мотивацією доцільності публікації цих матеріалів. На адресу С. Куриляка, який останнім часом проживав у місті Дубно Рівненської області, я написав листа такого змісту:

“Шановний пане Куриляк!

У 1996 році Ви надіслали для нашого Інституту свій нарис “Моє село (село Тур’є Буського району на Львівщині)” і запис гайлок з того ж села “Тур’янські галі”. Недавно на ці матеріали звернув мою увагу професор Роман Кирчів, який свого часу рецензував їх. Вони цікаві і ми хотіли б задіяти їх у наукових працях.

Просимо Вас (чи когось із членів Вашої Родини) відповісти на декілька запитань:

Чи були друковані десь ці матеріали? Якщо так, то прошу вказати — де і коли (а ще краще — вислати ці публікації).

Подати свої біографічні відомості (для паспортизації цих матеріалів в архіві Інституту).

Чи погоджуєтесь Ви на публікацію Ваших праць у виданні Наукового товариства імені Шевченка “Записки НТШ” (звісно, якщо вони раніше не друкувалися)?

Пише цього листа Вам за дорученням професора Романа Кирчіва науковий співробітник Інституту народознавства, канд. філол. наук Володимир Дяків, родом із сусіднього з Тур’єм села Лабач. Тому Ваші праці для мене особливо цікаві і цінні.

Просимо ласкаво відповісти і заздалегідь дякуємо”.

(Дата — 29 лютого 2008 р., підпис).

Відповідь не забарилась. У листі сина С. Куриляка Володимира від 20 березня 2008 р. повідомлялося, що його батько помер 30 листопада 2006 р., що його записи не були надруковані і що він, син, “з радістю” дає згоду на їхню публікацію.

Планувалося опублікувати матеріали С. Куриляка в черговому томі “Записок Наукового товариства імені Шевченка”. Однак зважаючи на трохи завеликий їхній обсяг для такого видання, було вирішено підготувати окрему публікацію.

Підготовка комп’ютерного набору і макетування текстів С. Куриляка здійснювалися в Інституті народознавства НАН України з діяльною допомогою і порадами працівників цієї установи, зокрема відділів етнології сучасності і фольклористики. При підготовці матеріалу про тур’янські “галі” я в непоодиноких випадках консультувався з дослідницею весняної обрядової пісенності, кандидатом філологічних наук Орисею Голубець. Етномузиколог Анна Черноус набрала на комп’ютері нотний матеріал і зробила його етномузикологічне редагування, завела в ноти текст пісні “Ой два братики”. Працівниця редакційно-видавничого відділу Мирослава Шульга ласкаво погодилася зробити макет книжки, а професор Роман Яців спроектував обкладинку до неї.

Якось щасливо вирішилася і проблема фінансового забезпечення її видання. Виявилось, що уродженцем Тур’я є теперішній генеральний директор відомого ринку у Львові “Південний” Петро Сай — жертводавець на різні культурно-освітні заходи в Буському районі. Він відразу погодився допомогти у виданні книжки про його рідне село.

Усім цим названим і неназваним людям, які сприяли появі цієї книжки, вважаю приємним обов’язком висловити тут сердечну подяку.

Пропонована книжка складається з нарисів “Моє село” і “Тур’янські галі”. Кожен з них подається так, як вони представлені в машинописних авторських текстах, з коротенькими передмовами (“Передслово”) С. Куриляка і кінцевими інформаціями “Про автора”. Ці останні майже однакові, але в дечому вони доповнюють одна одну. Тому й залишаємо їх у цій публікації. На окремому листку автор подав відомості про головних інформаторів його “Тур’янських галів” та матеріалів про рідне село — Ольгу Цебровську та Марію Романів:

“ДОДАТОК до збірочки “ТУР’ЯНСЬКІ ГАЛІ”

Тітки мої Ольга Цебровська (дівооче Романів), 1919 р.н., та Марія Романів (дівооче Олива) 1921 р.н., обидві народилися, вирости і весь свій вік прожили у рідному селі Тур’є. Обидві до глибокої старості зберегли добру пам’ять, що й допомогло мені записати від них про минуле нашого рідного села. Записи велися в с. Тур’є у 1994–95 рр.”.

Записка датована 2.07.1996 р.

Тексти С. Куриляка подаються без будь-яких змін, виправляються лише орфографічні і пунктуаційні неточності.

Додамо ще тут біографічну довідку про С. Куриляка, в якій використано, крім згаданих автобіографічних записок, і відомості, одержані від його сина Володимира.

Степан Куриляк народився 1927 року в селі Тур’є Радехівського повіту Тернопільського воєводства (за тодішнім адміністративним поділом, тепер — село Тур’є Буського району Львівської області) у незаможній родині Миколи та Ганни Куриляків. З шести років пас єдину батьківську корову, допомагав батькам у домашньому господарстві. У 1939 році закінчив початкову

школу (чотири класи). У серпні 1943 року був прийнятий у члени “Юнацтва” (молодіжна ланка ОУН), де виконував певні обов’язки в структурах УПА. В січні 1945 року разом зі своєю родиною заарештований з конфіскацією усього домашнього майна. Був тричі засуджений комуністсько-московським режимом на загальний термін 22 роки. Відбув 14 років у тюрмах і концтаборах, а також 6 років на засланнях. Решту життя проживав у м. Дубні на Волині. Помер 30 листопада 2006 року.

Книжка друкується під авторською назвою “Моє село” з доданим підзаголовком у дужках “Тур’є Буського району на Львівщині”.

І ще деякі зауваги стосовно “галів”. Уважний читач помітить, що в записи С. Куриляка потрапили не лише загальновідомі традиційні веснянки та гаївки (наприклад, “Жучок”, “Ой зацвили фіялочки”, “Кругом, кругом”), а й риндзівка (“Рано-раненько”), обжинкова пісня (“Женчики”), історичні та суспільно-побутові пісні (“А на церкві біла бляха”), балади (“Шевчики”, “Ой два братики”, “Ой молода удова”) тощо³. Проте переважно усі

---

³ Порівняємо, приміром: Веснянки / Упоряд., передм. Н. Шумаді; іл. худож. В. Перевальського. — К.: Дніпро, 1984. — С. 63, 64, 100-101; Смоляк Олег. Весняна обрядовість Західного Поділля в контексті української культури. Монографія. Частина друга (нотний додаток). — Тернопіль: “Астон”, 2001. — С. 108-110, 144-149, 237-239; Фольклорні записи Марка Вовчка та Опанаса Марковича / Атрибуція автографів, упорядкування, передмова і примітки О. І. Дея. — Київ: Наукова думка, 1983. — С. 200-202, 299; Народні пісні в записях Михайла Павлика / Упорядкування і примітки О. І. Дея та В. А. Качкана; вступна стаття О. І. Дея. — К.: Музична Україна, 1974. — С. 205-206; Пісні Слобідської України. Фольклорна збірка. Пісні Лебединщини. — Випуск 2-й / Збирацька робота, нотація О. Стеблянка; упорядкування Л. Новикової. — Харків: Майдан, 1998. — С. 83-86; Пісні Тернопільщини. Історичні, баладні, жартівливі, танцювальні пісні та коломийки, пісні літературного походження і романси: Пісенник. Випуск другий /

вони знані принаймі ще від 1930-1940-х рр. і до сьогоднішня в с. Тур'є і довколишніх селах як "галі", виконувались дівчатами під час Великодніх свят і пізніше поряд з іншими "галями" вечорами біля церкви (після вечірнього Богослужіння), в центрі села, по сільських кутках. До слова, такий процес у побутуванні гаївок вже на початку ХХ ст. спостерігав наш визначний вчений Володимир Гнатюк, зазначаючи з цього приводу: "Гаївки починають помалу забуватися і се можна сконстатувати на різних записках, які представляють лише відривки або побаламучені тексти з повириваними і поперекрученими фразами, постяганими строфами і т.д. [...] через те замість гаївок починають співати першу-ліпшу пісню з краю, яка трафиться"⁴.

Упор., вступ. ст., загальна ред. мелодій, прим., словник Степана Стельмащука. Упор. та прим. Петра Медведика. — К.: Музична Україна, 1993. — С. 137; Балади: кохання та дошлюбні взаємини / Упорядкували О. І. Дей, А. Ю. Ясенчук (тексти), А. І. Іваницький (мелодії). — К.: Наукова думка, 1988. — С. 135-138; Народна пісенність підльвівської Звенигородщини: Збірник / Записала і впорядкувала Ольга Харчишин; нотні транскрипції Василя Ковалія. — Львів, 2005. — С. 83-84, 85-86; та ін. А також див. рукопис праці сучасного фольклориста Орісі Голубець, який знаходиться у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка та Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського: Голубець О. Систематичний покажчик записів гаївок // Гаївки в системі української весняної обрядової пісенності. Додатки / Рукопис. Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук 10.01.07 — фольклористика. — Львів, 2004. — С. 40-47, 203-205, 206-209, 241-242, 247, 250-251.

⁴ Матеріали до українсько-руської етнології. Видає етнографічна комісія НТШ у Львові. — Т. 12. Гаївки / Зібрав В. Гнатюк. Мелодії схопив на фонограф О. Роздольський, списав Ф. Колесса. — Львів: Накл. НТШ, 1909. — С. 11. Див. також: Смоляк Олег. Від автора // Смоляк Олег. Весняна обрядовість Західного Поділля в контексті української культури. Монографія. Частина друга (нотний додаток). — Тернопіль: "Астон", 2001. — С. 4.

вони знані принаймі ще від 1930-1940-х рр. і до сьогоднішня в с. Тур'є і доколишніх селах як "галі", виконувались дівчатами під час Великодніх свят і пізніше поряд з іншими "галями" вечорами біля церкви (після вечірнього Богослужіння), в центрі села, по сільських кутках. До слова, такий процес у побутуванні гаївок вже на початку ХХ ст. спостерігав наш визначний вчений Володимир Гнатюк, зазначаючи з цього приводу: "Гаївки починають помалу забуватися і се можна сконстатувати на різних записах, які представляють лише відривки або побаламучені тексти з повириваними і поперекрученими фразами, постяганими строфами і т.д. [...] через те замість гаївок починають співати першу-ліпшу пісню з краю, яка трафиться"⁴.

Упор., вступ. ст., загальна ред. мелодій, прим., словник Степана Стельмащука. Упор. та прим. Петра Медведика. — К.: Музична Україна, 1993. — С. 137; Балади: кохання та дошлюбні взаємини / Упорядкували О. І. Дей, А. Ю. Ясенчук (тексти), А. І. Іваницький (мелодії). — К.: Наукова думка, 1988. — С. 135-138; Народна пісенність підльвівської Звенигородщини: Збірник / Записала і впорядкувала Ольга Харчишин; нотні транскрипції Василя Ковалія. — Львів, 2005. — С. 83-84, 85-86; та ін. А також див. рукопис праці сучасного фольклориста Орісі Голубець, який знаходиться у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка та Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського: Голубець О. Систематичний покажчик записів гаївок // Гаївки в системі української весняної обрядової пісенності. Додатки / Рукопис. Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук 10.01.07 — фольклористика. — Львів, 2004. — С. 40-47, 203-205, 206-209, 241-242, 247, 250-251.

⁴ Матеріали до українсько-руської етнології. Видає етнографічна комісія НТШ у Львові. — Т. 12. Гаївки / Зібрав В. Гнатюк. Мелодії схопив на фонограф О. Роздольський, списав Ф. Колесса. — Львів: Накл. НТШ, 1909. — С. 11. Див. також: Смоляк Олег. Від автора // Смоляк Олег. Весняна обрядовість Західного Поділля в контексті української культури. Монографія. Частина друга (нотний додаток). — Тернопіль: "Астон", 2001. — С. 4.

Певна річ, це далеко не весь репертуар “галів”, які побутували раніше⁵, чи й досі подекуди знані серед жителів Тур’я та довколишніх сіл. Отже — це одне вдячне поле діяльності для збирача-етнографа, яке могло б втілитись в окремий науковий збірник фольклорно-етнографічних матеріалів. Науково перспективним і цікавим було б таке доповнення і різнобічне аналітичне висвітлення матеріалів С. Куриляка з урахуванням напрацювань попередніх досліджень такого характеру.

Володимир Дяків

---

⁵ Пор., приміром, із записами нашого визначного вченого Якова Головацького з цього ж села Тур’є, про які згадують Р. Кирчів у своїй монографії “Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської трійці»” (Київ: Наук. думка, 1990, с. 188, 191, 194 та ін.), О. Голубець у зазначеній праці та інші.

Зауваги етномузиколога

Жанрова система музичного фольклору села Тур'я представлена автором пропонованої розвідки переважним приуроченими творами, а саме — зразками календарної та родинної обрядовості. Неприурочені народномузичні твори не виділені в окрему групу, натомість вони розпорошені поміж іншими пісненими зразками.

Музичний репертуар **родинної обрядовості** запрезентований творами весільного жанрового циклу (ладканки, весільні пісні та приспівки), репертуар **календарної обрядовості** уміщує зимові (коляди) та весняні (гаївки, ранцівка) пісні. Серед останніх автор також розмістив одну обжинкову та кілька звичайних пісень¹.

Окрім записів вокальної етномузичної традиції с. Тур'я, автор наводить кілька зразків популярних танцювальних мелодій, які побутували на даному терені. Вочевидь, місцева інструментальна традиція музикування була досить потужною: С. Куриляк згадує про існування в Тур'ї двох колективів із звичним для “троїстої музики” складом інструментів — 2 скрипки, цимбали, бубон, а до певного часу і контрабас. Поряд з цим, автор налічує ще чотири аналогічні ансамблі, що функціонували тоді ж у сусідніх селах. Це свідчить про того-

---

¹ Усі описані далі в тексті музично-ритмічні моделі визначені відповідно до існуючої на сьогодні типологічної практики. Застосовані принципи моделювання піснених типів є результатом послідовної багаторічної праці низки відомих етномузикологів — С. Людкевича, К. Квітки, В. Гошовського, Б. Луканюка та ін.

часний високий рівень попиту на танцювальну музику, а отже, й існування розвиненого етноінструментального репертуару. На жаль, наведених музичних прикладів небагато і вони викладені як одностолбове, чого для аналізу творів, виконуваних ансамблем є недостатньо. Серед записаних інструментальних мелодій — 2 вальси, 2 польки, коломийка і аркан, є також згадки про виконання краков'яка і гопака.

Весільний жанровий цикл с. Тур'я представлений чотирма мелодіями. Перша з них — ладкання до короваю (1). Один із поширених на західноукраїнських теренах ладканковий тип тут, якщо вірити нотному запису, має дещо своєрідну музично-ритмічну форму (${}^mR$)²: 1111242 || 1111222 || 1111444 || ←1111233 || 1111212 || 1111233 ||. Ритмоструктура вірша (${}^rV$)³ цієї ладканки — 7₃, семантична будова (${}^sV$) — ААБ. Мелічний формі (${}^iM$)⁴ відповідає така схема — АА'В.

---

² Цифрами в музично-ритмічних схемах ${}^mR$ позначені текстові склади (силаби), що їм відповідають певні ритмічні тривалості. Умовною одиницею числення складенот слугує найменша часівка — вісімка, що позначена цифрою “1”. Відповідно, всі інші цифри позначають пропорційно більші тривалості (“2” – чвертка, “3” – чвертка з крапкою і т. д.). Одинарні риси відокремлюють силабічні групи, подвійні риси у схемах пісенних типів розмежовують музичні рядки, пунктирні риси відображають цезуру в тексті без відповідної музичної цезури. Знак репризи свідчить про повтор ритмоструктури.

³ В ${}^rV$ цифри стандартного формату позначають кількість складів у силабічних групах, маленька цифра внизу — кількість рядків у строфі, крапкою з комою розділяються рядки.

⁴ При записі ${}^sV$ і ${}^iM$ застосовуються літери кириличної та грецької абеток. Великі літери характеризують форму на рівні рядка (речення) — АБ..., АВ..., маленькі на рівні силабічних груп і мелодичних фраз – аб..., аβ... Горішній штрих коло літери вказує на незначні відмінності у повторюваній частині структури (АА', ββ' тощо).

^mR наступної мелодії весільної пісні (3)
1111|1124 | 224 || 1111|1124 | 242 ||, ^rV443₂, ^sVAB, 'MAA'.

Наведені зразки весільних приспівок [“коломийок”. — С. К.] споріднені між собою як ритмічно, так і мелодично. Метроритмічна форма цих мелодій (5, 19) відповідає класичній коломийковій ^mR || :1111 | 1111 | 111122: ||, ^rV446₂, ^sVAB, 'MAA'.

Крім обрядових весільних пісень, С. Куриляк уміщує у відповідному розділі ще дві мелодії, одна з яких являє собою пісню із хорового репертуару т-ва “Просвіта” (15), а друга (32) — пісню, що, за словами автора, була популярною серед людей і через те завжди співалась на весіллі. Ритмоорганізаційна схема цього пісенного зразка (32) вирізняється пірихічною будовою силабогруп : || :1111|2222: || та повтором першого віршового рядка при мелічній формі АВА', відповідно ^sVAAБ. Така форма часто зустрічається серед гайвок.

ЗИМОВИЙ пісенний репертуар с. Тур'я текстово представлений у розвідці лише трьома широко відомими в Україні церковними колядами [“колядками”. — С. К.], ще кілька коляд, також дуже популярних, просто перелічені. Вочевидь, в Тур'ї побутовали і традиційні зимові пісні, але, на жаль, С. Куриляк не подає жодного автентичного пісенного прикладу, який би дав змогу глибше пізнати питому музичну культуру терену. Автор доволі докладно описує етнографічний аспект зимових свят, проте майже не згадує про музичний.

Найповніше серед опублікованих етномузичних матеріалів висвітлений **ВЕСНЯНИЙ** жанровий цикл. Це, зокрема, гайвки, або ж, за місцевим визначенням — “галі”, “гагілки”.

Серед зафіксованих музичних зразків є популярна пісенно-ігрова композиція “Жучок”, будова якої виявляє

спільні риси із великою кільцевою формою (ВКФ) і може трактуватися так — 33 || XX || К⁵.

Поміж інших присутній відомий гаївковий тип — ^mR || :1111 | 2222: ||, що характеризується ^sVAB, 'MAA' ("А на церкві біла бляха"). Пісенний зразок із такою самою метроритмічною схемою уміщений автором поміж весільних мелодій (як популярна пісня). За сюжетом ця гаївка належить до розповсюдженої групи творів, які виконавці часто маркують як пісні "на скасування панщини".

Ще один тип — ^mR || :1111 | 1111 | 224: || ("Ой зацви-ли фіялочки") має ^sVAB при ^rV443₂ і 'MAA'. Різновидом цієї ж форми є ^mR 1111 | 1111 | 111122 | 111122 || ("Чи ви чули?"), де, внаслідок розширення словесного тексту, кількість складонот останньої силабічної групи зростає із трьох до шести, а сама силабогрупа двічі повторюється. Таким чином ритмічна будова вірша — ^rV4466, ^sVaabβ', 'Maαββ'. Аналогічно утворена форма ^mR 1111 | 1111 | 111122 || :111111 | 111122: || ("Наша церква"), але тут відбулося усічення останньої і, відповідно, дроблення передостанньої складоноти у першій силабогрупі другого музичного рядка.

Структура заспіву уміщеної між галями ранцівки ("Рано-раненько") — ^mR 21122 | 21122 ||, ^rV основного вірша — 55, віршова структура приспіву — ^rV33;53, а його ^mR 224 | 224 | 1111 | 224 ||.

Структурні характеристики поданих мелодій вказують типологічну спорідненість із гаївковими формами, що побутують на Львівщині. Серед тур'янських гаївок знаходимо найпопулярніші в Галичині музично-ритмічні схеми та їх різновиди.

⁵ У даному випадку пісенний зразок структурується на рівні музичних фраз (З – зачин, Х – хід, К – кінцівка).

Наведена серед гаївок **обжинкова** пісня має ${}^mR$ 1111224 || 1111222 || 1111242 ||, ${}^rV7_3$, ${}^sVAAB$, ${}^tMABG$. Це, властиво, форма 7-складової ладканки без сталої цезури.

Так, загалом, виглядає жанрова палітра традиційної пісенності с. Тур'я. Зважаючи на повсюдно поширену тенденцію до забування традиційної музичної культури, жанрова непропорційність тут видається логічною і навіть децю очікуваною. Точне відтворення типологічної картини ускладнює і аматорський рівень музичних транскрипцій, що, втім, аж ніяк не применшує заслуг автора на ниві музичної етнографії.

Анна Черноус

Степан КУРИЛЯК

МОЄ СЕЛО

Передслово

Взятися до написання моєї коротенької розвідки про не так вже й далеке минуле мого рідного села спонукала мене свідомість тієї страшної руїни, якої зазнала наша українська культура з боку московсько-більшовицької орди і нестерпне бажання хоча б в найменшій мірі спричинитися до її відродження. Написанню цієї невеличкої праці я щиро завдячую моїй тітці Ользі Цебровській, яка, не дивлячись на свій поважний вік, зберегла до останньої хвилини свого надзвичайно нелегкого життя світлу пам'ять і розповіла мені про колишні сільські звичаї, обряди та проспівала пісні, яких знала чимало. Жаль лише, що надто пізно я взявся те пісенне багатство записувати: тітка раптово захворіла, відійшла в інший світ і навіки забрала недоспівані пісні із собою.

Мушу признати, що твір мій є дуже “сирим”, що у ньому усяких недоліків чимало (особливо, граматичних), однак це не означає, що він зовсім безвартісний. Хто знає, може колись хтось із тур'ян, прочитавши мій опус, розсердиться на його недосконалість і візьметься до написання більш довершеної історії нашого Тур'я? Дай, Боже!

С. К.

*Село! І серце одпочине,
Село на нашій Україні —
Неначе писанка село...
(Т. Шевченко)*

Найдавніша відома мені згадка про с. Тур'є¹ датується 1456-м роком. У державному архіві м. Львова, що знаходиться у колишньому монастирі Бернардинів, зберігаються актові книги тур'янської громади, а також церковні книги сільської парафії кінця XVII ст. Можливо, що десь в інших архівах знаходяться ще давніші відомості про село Тур'є, звідки можна було б довідатися про час заснування села та походження його назви, і вони чекають на свого дослідника? Я, з об'єктивних причин, роблю спробу описати лише той коротенький відрізок часу, який мені більш-менш доступний. Проте, я був би дуже щасливий, коли б міг довідатися, яким було моє село, скажімо, 150-200 років тому назад? Як жили тоді мої односельці, якими були їхні житла, яких вони звичаїв і обрядів дотримувалися, якою була їхня одежа, які страви їли, яких пісень співали, про що мріяли тощо?

З цього приводу і зародилася у мене думка, що у майбутньому хтось із моїх односельців теж поцікавиться минувиною рідної сторони, і щоби він чи вона могли про це дещо довідатися, я і роблю спробу описати, яким воно, наше Тур'є, було у першій половині XX-го століття. Чи вдасться мені здійснити задумане, покаже час, а розпочну я свій опис з найголовнішого в селі об'єкту — церкви.

---

¹ Історія міст і сіл Української РСР: В 26 томах. — Львівська обл. — К.: Гол. редакц. УРЕ АН УРСР, 1968. — С. 206.

Нинішня тур'янська церква була побудована у 1900 році на місці попередньої церковці, що була під гонтовим покриттям і в 90-х роках минулого [XIX. — В. Д.] століття згоріла від удару блискавки. Священиком був тоді о. Іван Герасимович; він помер у 1915 р., а парафію після нього прийняв його зять о. Іван Тимчук.

1930 р. тур'янська церква була перемальована наново, тому що попередні розписи були виконані по наклеєному попередньо полотні, яке з часом зогнило і повідклеювалося. Отож, те полотно довелось поздирати і нове розмальовування, під орудою львівського художника Гербея, вже виконувалось прямо по дерев'яних стінах. За часів більшовицького режиму у церкві проводились реставраційні роботи і з попередніх малюнків залишилась лише частина. Два роки пізніше, тобто 1932 року (на жаль, невідомим мені майстром) відливалися нинішні церковні дзвони “Свята Марія” і “Святий Миколай”. На останньому відлиті такі рядки:

Правдивого Бога прославляю,
Народ до святині призиваю,
По померлих жалобу голошу,
А живих о молитву прошу;
Тучу і град відвертаю,
Грішників до поправи взиваю.

Ми, хлопчакі, вважали для себе за велику честь допомагати старшим дзвонити у ті дзвони, особливо на Великодні свята, коли гудіння бронзи перемішувалося з частими пострілами самопалів. Колись, ще за часів небіжки Австро-Угорщини, перед Першою світовою війною, про що, не приховуючи гордості, розповідали при нагоді батьки, на Великдень коло церкви стріляли

з моздира (стародавня невеличка гарматка), порох до якого закуплявся за громадські кошти. Обслуговувати моздира сільська управа призначала кількох статечних парубків, що побували при війську.

Я затрудняюся сказати, коли саме була побудована тодішня тур'янська школа, що стояла неподалік церкви, у якій навчалося ще покоління моїх батьків. Вчителем тоді був якийсь Лащукевич, що дуже був суворим і за будь-які провини карав учнів прутом по голій сідниці. Вчителями за мого школярства були Степан Баран, що був родом з якогось села з-під Радехова, і Мінодора Білінська, полька, яка походила з Нового Самбора. Вона навчала перший і третій класи, він — другий і четвертий класи. У школі було дві класні кімнати, отже, доводилось навчатися у дві зміни. Уроки проводились як польською державною, так і українською мовами. Як між собою, так і з школярами вчителі розмовляли по-українськи. Школярів, що чимось провинилися, теж карали фізично: били дерев'яною лінійкою по долонях або сіпали за вухо. Кожної п'ятниці священик проводив у школі (починаючи з другого року навчання) уроки релігії, а за провину чи неухагу сіпав школярів за волосся. Але так як ми, хлопчаки-збиточники, усі завжди були стрижені “під нульовку”, то завдати нам значного болю тим скубанням було неможливо.

Поруч зі шкільним майданчиком, впритул до церковної огорожі, стояв шпихлір (велика дерев'яна комора), покритий солом'яною стріхою. Побудований він був ще у минулому [тобто ХІХ. — В. Д.] столітті і призначався для збереження недоторканого запасу громадського збіжжя, на випадок неурожайного року чи іншої скрутної потреби. Тим самим сільська громада намагалася запобігти можливому голодові, що в ті часи траплявся доволі часто. Вже за моєї пам'яті, тобто у 31-ті роки, той

шпихлір стояв пустою і був об'єктом наших школярських пустощів.

По сусідству зі школою знаходилась плебанія з усіма господарськими будівлями і чималим садком. Важливо підкреслити, що тур'янський священник користувався доволі значним ланом громадського ґрунту, сіножатями і кількома гектарами лісу — Бірками, що поруч з присілком Цьопи. Всі ті угіддя обробляв наймит з допомогою селян. Словом, священник був заможним громадянином, навіть не беручи до уваги його основний заробіток душпастиря. Правда, і обов'язків у нього було чимало, адже усю ту документацію, яка нині належить до компетенції ЗАГСу [запис актів громадського стану, тепер РАГС — реєстрація актів і т.д. — *В. Д.*], вів священник у своїй канцелярії. Там же знаходився й архів церковних книг, де зберігалися метромоніяльні записи багатьох поколінь тур'ян.

Визначним історичним пам'ятником у нашому селі є фігура на честь Свободи, споруджена тур'янською громадою з приводу скасування австро-угорським урядом у 1848 році панщини. Стояла та фігура навпроти плебанії, однак у роки більшовицького режиму, коли винищувалося все національне, сільські патріоти перенесли її на місцевий цвинтар, де вона довший час зберігалася, а після розвалу більшовицької імперії була встановлена на видному місці (при дорозі неподалік церкви), але дуже шкода, що не на своєму попередньому місці.

Державну владу за польських часів (1920–39 рр.) в селі здійснював “совтис”, як голова сільської управи. При управі були утворені постійно діючі комісії, обов'язком яких було вирішувати всякі суперечки, що іноді між односельцями виникали. Найчастіше це траплялося, коли комусь чиясь худоба зробила шкоду або, наприклад, один господар іншому підорав на полі межу

тощо. За загальним порядком у селі наглядав час від часу поліціант з топорівського постерунку (дільниці).

При сільській управі була добровільна протипожежна команда, на озброєнні котрої була ручна сикавка (помпа). Коли в селі виникала пожежа чи навіть у сусідньому, сикавку вантажили на запряжену кіньми фіру і мчали на місце біди. Сигнал пожежної тривоги подавався спеціальним рижком (трубкою) та церковним дзвоном. Почувши їх, тур'яни дружно бігли боротися з вогнем, і ніхто не мав морального права знехтувати своїм громадським обов'язком.

Десь до половини 30-х років поштовий зв'язок села із зовнішнім світом здійснювався таким чином. У сільській управі була дерев'яна скринька, що нагадувала собою середньої величини валізку, до якої був прикріплений пасок, на якому ту скриньку носили. В останню писар-скарбник вкладав документи, грошові перекази, листи і таке інше, відтак зачиняв її на замок і вручав черговому. Той відносив скриньку на топорівську пошту. Тамтейший чиновник відчиняв скриньку своїм ключем, вибирав з неї вмістиме, відтак вкладав туди пошту до Тур'я, зачиняв скриньку на замок, а за тим вручав її черговому. Носили ту скриньку почергово з кожної хати. Священикові та вчителям пошту чергові відносили додому, а решта односельців самі забирали її із сільської управи або вручали їм після відправи Служби Божої коло шпихліра писар чи й сам совтис. Одночасно там відбувалися усякі об'яви, що стосувалися усіх громадян. З другої половини 30-х рр. пошту до Тур'я вже носив штатний працівник топорівської поштової контори.

Як свідок феодального минулого села, на тому місці, де нині стоїть стара, вже за більшовиків побудована, школа, стояв великий мурований будинок, у якому мешкав

директор — управитель лише незначної частки величезних маєтків польського магната Павла Баворовського. Поруч з тим будинком був гарний парк, садок, оранжерея, а також невеличкий фільварок. Навпроти, через дорогу, стояли два корпуси панської гуральні. Один з тих корпусів є і нині, і в ньому знаходиться тур'янський млин. А історія появи в селі цього млина така.

В 1944 році, коли наш край, вигнавши німців, окупували більшовики, то вони відразу почали забирати наших чоловіків на фронт. Їх, не навчених військової справи, неозброєних, а часто навіть не переодягнутих з цивільної одежі, комісари безпощадно гнали на німецькі кулемети, на певну смерть. Щоби хоча частково запобігти тому страшному лихові, мої батько, Микола Куриляк, що той час були головою Тур'янської сільської ради, домоглися у районного начальства (звісно, за чималі хабарі) демонтажу і перевезення до Тур'я одного з двох топорівських парових млинів. Кільком чоловікам, що збирали того млина, а згодом і у ньому працювали, батько постаралися “броні”, тобто звільнення їх від мобілізації на фронт. Після того, на базі майстерні сільського колодія Василя Цебровського, була утворена артіль, де мали виготовлятися “для фронту” сани та вози. І знову кільком чоловікам, що мали там працювати, батько домоглися їх звільнення від забору на фронт. Однак та ідилія закінчилася тим, що енкаведисти звинуватили батька у саботажі і співпраці з ОУН-УПА. І заарештували. Одночасно була заарештована уся наша родина. До речі, лише після того в Тур'ї розпочалися масові репресії односельчан.

Великої ваги подією в Тур'ї була побудова на початку 30-х років Народного Дому — філії Товариства “Просвіта”. Стояв той будинок на колишньому роздоріжжі, навпроти нинішньої сільради (тепер там за-

асфальтована дорога). У Народному Домі була глядацька зала зі сценою, де доволі часто відбувалися вистави, концерти, танці тощо. Влітку активістами-просвітянами організовувалися фестини, які відбувалися в ліску Бачка чи у гаю на Лісових, що біля Троців, де дуже цікаво забавлялася молодь не лише з нашого, але й із сусідніх сіл. Була у Народному Домі невеличка бібліотека української художньо-історичної літератури, яка дуже сприяла просвіті тур'ян, формувала їхню національну свідомість. Згодом при Народному Домі була заснована філія Товариства “Сільський Господар”, члени якої мали можливість знайомитися там, на своєрідних курсах, з передовими методами господарювання. В кінці 30-х рр. у Тур'ї були засновані спортивні Товариства “Орли”, а “Луг” — в Гутиську, де сільська молодь мала можливість гуртуватися і виховуватися у військово-патріотичному дусі. Вже перед самою Другою світовою війною при Народному Домі була заснована молочарня — філія “Маслосоюзу”, організації, що теж була підопічною того ж таки Товариства “Просвіта” і яка торгувала українським маслом навіть за межами тодішньої польської держави. Виручений прибуток від тієї торгівлі йшов на добробут українського народу: розширення самого Т-ва “Просвіта”, заснування “Народних шкіл”, національних бібліотек, стипендій незаможним українським гімназістам і студентам.

Що стосується тодішнього соціально-економічного стану нашого села взагалі, то він був дуже нелегким. А це, насамперед, пояснюється тим, що дуже мало припадало землі на душу населення, яка на той час була єдиним засобом прожиття селянина. І в Тур'ї, як і по всій Галичині, було чимало родин, що не могли вижити на тому клаптикови поля, що їм належав. Щоби якось звести кінці, багатьом селянам доводилось шукати під-

робітку у заможніших господарів, на фільварках, в лісі тощо. Однак це не завжди удавалося, бо заробітчан було набагато більше, ніж працедавців. Чимало було і таких, що продавали свій клапчик поля і шукали кращої долі на американському континенті, зокрема в Аргентині та Парагваю.

До підсилення соціальної скрути населення спричинялася ще й державна монополія на чималу низку промислових товарів першої необхідності: тютюн, сірники, сіль, горілка тощо. Ті товари були дуже дорогі і докупитися їх було ох як трудно. За коробку сірників, наприклад, треба було заплатити 8 грошів, що дорівнювало вартості, і то не завше, двох курячих яєць; за 100 г низькосортної махорки — 60 грошів, або 15 штук яєць; за ½ літрову пляшку горілки — 2 злотих і 20 грошів, на що треба було продати копу яєць або чвертку (25 кг) жита. Порушення закону про монополію каралося дуже суворо. Коли поліція знаходила у дядька на городі посіяний тютюн, то за кожне стебло накладала штраф аж 5 злотих. За таку суму на панському полі майже тиждень приходилось працювати.

Щоби не купувати дорогих сірників, кожен, хто палив тютюн, намагався придбати собі запальничку. Але що остання була конкурентною монополієм сірникам, то, щоб користуватися нею, необхідно було мати патент, а за нього треба було заплатити щорічно один злотий. Зрозуміло, що того патенту ніхто придбати навіть не думав, то поліція ті непатентовані запальнички від курців відбирала, а до того ще й їх штрафувала. Бувало, зустріне на дорозі поліціант дядька і давай його безцеремонно обшукувати. Але курці намагалися на очі поліції не попадатися.

Замість дорогого цукру, селяни, як правило, купували контрабандну сахарину, яку нелегально продавали

чи обмінювали на старе лахміття жиди-перекупщики, які, таким чином, заробляли собі на кусень хліба щоденного. За ними теж слідкувала поліція, намагаючись перекрити шлях забороненим товарам, однак зробити це було непросто. Через тих дрібничкових торгівців селяни мали можливість придбати багато дечого, що легальним способом зробити було неможливо. Треба віддати тим жидам належне: з ними сміло можна було мати справу, бо вони вміли тримати язик за зубами.

Хочеться відзначити тодішній побут селян, який був доволі простим. Всі тур'янські будівлі були дерев'яними, покриті солом'яними стріхами (за вийнятком, приблизно, одного десятка хат, що були під черепляним чи бляшаним дахом). Хати, переважно, були однокімнатними і невеликими, а сім'ї, як на нинішню мірку, великі. В хатах, як правило, було по одному ліжку, на якому спали літні члени родини. Всі інші — на підлозі, застеленій солом'яною матою, покритою рядном; ряднами і вкривалися. Як зовні, так і з середини тур'янські хати білилися дуже білою глиною, яку купували у переволчан; на тур'янських землях такої глини не знаходили. Опалювалися хати виключно дровами, які закуплялися у панському лісі. Майже у кожній тур'янській хаті був свій ткацький верстат, на якому мої односельці ткали доволі-таки тонке конопляне, рідше лляне, полотно, з якого шили собі білизну та інший одяг, попередньо його добре відбіливши на літньому спекотному сонці. З грубшої пряжі ткали “кожушину” — полотно, виткане пофарбованим на синьо чи бур'ячково утком, косим рядком або “смерічкою”. Значно рідше ткалося вовняним утком (напівсукно). Як перше, так і друге йшло на пошиття верхнього одягу. Так само ткалося на рядна (ліжники), але найчастіше нефарбованим утком, що також відбілювалося. Ще з грубшої нитки, що називалася

портом, яку прями з відходів прядива — клоччя, виготовляли тканину для пошиття мішків тощо.

Необхідно підкреслити, що те домашнє ткацтво було надзвичайно трудомісткою справою. Коли простежити весь процес виготовлення домашнього полотна, починаючи від збору конопель, їх обмолоту, мочення у студенній осінній воді (у якійсь копанці чи рові), відтак їх сушіння, тіпання на терлиці, вичісування прядива, прядіння ниток, і все це — тендітними жіночими руками (ткали полотно вже, здебільшого, чоловіки), то та тканина ставала “золотою”, а сама праця на її виготовлення, насправді каторжною. Але для селян не було іншого виходу, бо на покупку фабричної мануфактури не було грошей. В одяг з купленої матерії селяни одягалися лише у святкові та недільні дні, або коли доводилось виходити “на люди”. Правда, частина старших поважних господарів, йдучи до церкви, вдягала білі, виготовлені з домашнього полотна, костюми, а на голови — солом’яні, власного виробу, брилі. Це влітку. Взимку старші тур’яни, як жінки так і чоловіки, здебільшого, одівалися у довгі білі кожухи вовною до середини. Молодші — коротші кожухи, покриті сукном або куртки на ваті. Вже перед самою Другою світовою війною заможніші односельці, як чоловіки так і жінки, у святкові дні, розуміється, одівалися у короткі, покриті вишиттям червоні кожухи. Бідніші — могли їм лише позаздрити, бо придбати собі таку вишукану одержу вони були неспроможні. Літні, менше забезпечені одівалися із саморобного полотна (напіввовняного чи повністю вовняного) свитки і підперезувалися дуже барвистими волічковими (якісна вовняна нитка) крайками. Голови жінки покривали хустинами, а поверх них накладали великі вовняні чи напіввовняні хустки (пледи), які захищали від холоду не тільки голову, але

й усю верхню частину тіла. Старші чоловіки носили на головах баранкові (як на портреті Т. Шевченко) шапки, а молодші — кашкети. Взувалися тур'яни в юхтові чи боксові (хромові) чоботи. Руки від холоду ховали до кишень, так як на рукавиці “не було моди”. Лише коли їздили до лісу, млина, на ярмарок або в поле, то одягали шиті з кожуха однопалькові рукавиці, а на чоботи — берлачі — суконні, підшиті шкірою чохла.

Тур'янські жінки, як було прийнято тоді по селах, дітей народжували вдома. І так як усі вони щоденно важко працювали, то їхні роди проходили відносно легко. Допомагали їм при тім сільські баби-повитухи, що були далекі не тільки від знання акушерства, але й від елементарних вимог гігієни. Тому й не дивно, що смертність новонароджених діток траплялася не так вже й рідко, адже тут діяв природній відбір. Проте ті діти, що виживали, не дивлячись на вбогість їхнього подальшого існування, були фізично витривалими і на протязі усього свого життя доволі рідко хворіли, і за допомогою лікарів зверталися надзвичайно рідко. Якщо комусь і дошкуляла недуга, то намагалися лікувати домашніми засобами. Треба підкреслити, що найстрашнішою тоді хворобою (і, до речі, найбільш розповсюдженою, яку вважали майже невиліковною) були сухоти, тобто туберкульоз легенів. Лікувалися борсучим чи собачим смальцем, споживаючи його з га рясним молоком. Допомагало це лікування не завжди і не всім, але люди намагалися рятуватися як тільки могли. Хворіли тоді і на рака, проте та хвороба тоді не була так поширеною, як це має місце в кінці ХХ-го ст.

У значної частини тур'янських родин було лише по одній корові і по одному коневі. Само собою зрозуміло, що молока для харчування не вистачало і навіть у тих, які утримували по дві корови. А причина була та, що

дуже були вбогими тур'янські пасовиська. Не ліпше годувалася худоба і взимку, коли до її раціону входила мізерна порція сіна і цебрик-другий майже пісної січки.

Дуже скромно харчувалися і самі селяни. Нечасто на їхньому столі було м'ясо, сало, масло чи інша поживна їжа. Наїдалися вони досхочу (і то не всі) двічі на рік: на Різдвяні і Великодні свята, коли навіть дуже бідна родина в ті дні намагалася якимось збагатити свій стіл.

З наведеного вище само собою виникає справедливе запитання: чому так вбого жили більшість тур'янських родин в умовах приватної власності на землю та інші засоби сільськогосподарського виробництва? А відповідь на це дуже проста: по-перше (про це вже згадка вище), у селян було дуже мало землі; по-друге, дуже вже дешевою була сільськогосподарська продукція; і, по-третє, дуже вже душили селян непосильні податки. Більш заможнішими були ті родини, господарі яких за молодих літ їздили за кордон на заробітки, привезли звідтіля грошей і прикупили поля. Відносно ліпше за посередніх односельчан почувалися ті родини, членом яких був інвалід Першої світової війни чи удова, чоловік котрої не повернувся з фронту. Такі щомісячно отримували добрячу пенсію, і, на тур'янську мірку, вони вважалися багачами.

Що стосується культури господарювання тур'ян, то вона, як і по інших селах нашого краю, була доволі таки відсталою. Ниви оброблялися більш ніж недостатньо. При наявності єдиної на обійстю кінської сили орати трудні ґрунти було майже неможливо, то таким однокінним господарям приходилось спрягатися, тобто випозичати коней одні другим. У значно гіршому стані були ті родини, у яких коня взагалі не було, то таким, щоб обробити свій клаптик поля, доводилось когось кінного наймати, а за послугу відплачувати працею

своїх рук. У наявності малої кількості худоби, тур'янам завжди бракувало гною, щоби належним чином удобряти свої поля, а це приводило до низьких врожаїв. Боротьба з бур'янами велась способом їх виполювання руками, а це була надзвичайно трудомістка справа, яка забирала багато часу і сили. Врожай зернових культур жали серпами (за винятком ячменю, вівса те гречки, які скошували грабками на покоси з наступним їх в'язанням у снопи) і обмолочували ціпами. Лише дуже незначна частина тур'янських господарств, що мали більше землі, снопи обмолочували ручними молотільними машинами, і тільки одиниці з них — з допомогою кінської сили. Зерно молоти на муку возили на Підсокіл до Мисака, що мав власного невеличкого млина з тартаком при ньому, або до Топорова, і зовсім рідко — на Бужок, що коло Білого Каміня. У воєнний час, особливо під час німецької окупації, коли доступ до млинів селянам, що не здали повністю хлібопоставки, був заборонений, муку приходилось молоти на жорнах. І то треба було бути дуже обережним, щоби, часом, не наскочили німці і не побили жорнових каменів. Просо на пшоно, здебільшого, тур'яни оббивали на ніжних ступах, рідше — на ручних млинках-круподернях. Їжу односельці споживали, як правило, всією сім'єю з одного баняка чи великої миски і виключно дерев'яними ложками.

Не дивлячись на такий примітивний спосіб повсякденного життя, тур'яни були веселими і дружніми. Дуже любили співати. Достатньо було зійтися до купи, вечером чи у святкові дні, двом-трьом діватам чи хлопцям, як тут же вони починали співати задушевних українських пісень, та такими вишуканими голосами, їм позаздрили б чимало нинішніх співаків-професіоналів. Сьогодні, на превеликий жаль, все це народне мистецтво завмерло, і є поважні підстави побоюватися, що

відродити нашу пісенність, та й українську культуру взагалі, вже повністю не вдасться ніколи. Аж моторошно стає на душі, коли збагнеш, що сучасна українська мати не вміє заспівати своєму немовляті колискової!

Однією з характерних рис взаємовідносин між односельцями, були толоки. Осінню заможніші господарі, щоби швидше впоратися зі збиранням врожаю картоплі, запрошували чималий гурт молоді, особливо дівчат та молодиць, які за один день її викопували. Впоравшись з роботою, господар дякував толокникам за їхню працю і запрошував прийти на вечерю (якщо викопували картоплю цілий день, то обід вивозили в поле). Після вечері обов'язково були музики, із-за чого, власне кажучи, молодь охоче йшла на толоки. Значно рідше тур'яни збирали толоку сікти капусту, але тоді вже обходилося без музик, натомість пісень співали доскоchu. Ніякої плати за працю на толоці нікому не платили, обходилися одною подякою, бо такими були неписані правила сільського співжиття.

По середах в Соколівці, а по четвергах у Топорові відбувалися ярмарки, на яких тур'яни продавали свій доробок, а за виручені гроші купували все необхідне для обійстя. Переважно туди ходилося пішки, а возами чи саньми їздили лише тоді, коли возили на продаж свиней, гусей тощо.

Варто відзначити, що тодішня торгівля майже повністю була в руках жидів, якими були густо заселені наші міста і містечка. До речі, мешкали і в Тур'ї 5 жидівських родин: Малка, вдовиця з двома дорослими доньками, що були вмiлими кравчинями і переважно й жили з того, що обшивали односельчанок; Олійник (так по-вуличному називали голову їхньої родини за те, що утримував олійню, куди не лише тур'яни, але й мешканці сусідніх сіл і присілків приходили души-

ти з конопляного, рідше з лляного сім'я олію; до того, мав він ще невеличку крамничку з першої необхідності для селян крамом. До речі, “Олійник” єдиний в селі вирощував на своєму городі помідори, які ми, сусідські хлопчаки, частенько у нього намагалися красти. Інший сусід, Арон Грубер, теж був власником невеличкої крамнички, а ще за австрійських часів утримував корчму, де, як розповідали старші односельці, не один тур'янин пропивав свої останні грошики. Була ще сім'я Габи; сам він склив тур'янам вікна, а його донька була доброю кравчиною, і останній — Мошко, що теж мав невеличку крамничку.

Відношення до своїх сусідів-жидів були доволі-таки терпимими і навіть, я сказав би, доброзичливими. Однак, вже перед самою війною, не витримавши конкуренції з боку сільської кооперативної крамниці, жиди-крамарі збанкрутували, і так як іншого засобу для прожиття у них не було, то вони вибралися до міста. До німецької окупації у селі залишилися лише дві жидівські родини: Арона та Габи. Але і вони у 1942 році стали жертвами голокосту. Відчуваючи свій трагічний кінець, жиди говорили своїм односельцям: “Нами розчиняють, а вами будуть замішувати”. Так воно і сталося, але про це поговоримо трохи нижче. А далі продовжимо опис життя тур'ян, зокрема про те, як вони святкували.

Дуже весело справляли в Тур'ї свята **Різдва Христового**. Ще заздалегідь кожна родина старалася придбати хоч трохи грошей, щоби побувати на ярмарку і закупити для святкового столу хоча б те, що найбільш було необхідне. Треба було також заpastися монетами для обдарування колядників та вертепників, що ходитимуть по хатах усі три святкові вечори.

Вертеп хлопчаки починали готувати ще за кілька тижнів до Різдва. У складчину вони закупляли усякі ко-

льорові папери та інші необхідні матеріали, з яких виготовляли “шопку” та іншу необхідну бутафорію: царські корони, ангельські крила тощо. Разом з тим вони вивчали ролі персонажів театралізованого різдв’яного дійства. Сама шопка являла собою каркасну хатку, довжиною приблизно 40-50 см, обклеєну із середини синім, а зовні, переважно, білим папером. В одній з довгих стінок шопки був отвір — “ворота”, через які можна було оглядати внутрішнє оздоблення. А там дітям насправді було цікаво подивитися: внизу, на “долівці”, півколом були розташовані усякі кольорові картинки, а посередині, між ними, — Різдво Христове; на синьому “нічному небі” сяяли золоті зірки, а освітлювала інтер’єр шопки свічечка.

На іншому куті села замість шопки хлопчачки готували “звізду”, що являла собою 6-ти або 8-ми променеву каркасну конструкцію, яка нагадувала собою об’ємну зірку. На противагу шопці, звізда обклеювалася різнокольоровими, напівпрозорими паперами, теж мала отвір, через який вставлялася і запалювалася свічечка. Прикріплювалася “звізда” до, приблизно, півтораметрової тички, могла вертатися на осі, чим, блимаючи різнокольоровими віконцями, викликала у дітей цікавість і захоплення.

Тур’янські вертепні гуртки мали, переважно, такий особовий склад: 3-х царів, 2-х пастушків, царя Ірода, ангела, Смерть, жидів Мошка і Сурку. Таких вертепних гуртків у нашому селі готовилося кілька — на кожному кутку — свій. Обов’язковим реквізитом усіх вертепників були невеличкі дзвінки, якими вони весь час дзвонили, пересуваючись від хати до хати, сповіщаючи благу вість про народження Сина Божого. Сценарій для гуртків з “шопкою” чи “звіздою” був майже однаковий.

Готуючись до Різдва, в хатах наводився належний порядок: з печей і димарів вимітали сажу, білили з середини хатні стіни, прикрашали образи виготовленими з кольорових паперів квітками і т. д. Однак найбільше усякої роботи припадало на останній передсвятковий день. Жіноцтво було зайняте приготуванням святкових страв, яких мало вистачити на всі три дні свят; чоловіки, в свою чергу, поралися на обійстю. Вони розчищали від снігу стежки та підходи до усіх господарських споруд, заготовляли для худоби пашу, якої теж мало вистачити на всі свята тощо. Скрізь царили праця і святкова заклопотаність.

Непомітно наближався довгоочікуваний вечір — Свяг-вечір, якого особливо нетерпляче чекала у кожній хаті дітвора. Нарешті, господар йшов до стодоли, набирив повне рядно соломи і приносив її до хати. Переступивши поріг, він з особливою урочистістю вітався зі своєю родиною: “Добрий вечір!”. Господиня та й усі решту члени родини так само урочисто відповідали: “Дай, Боже, здоровля!”. Потім господар висипав солону біля стола на підлогу. Це був “дідух”. Дітвора тієї миті тільки й чекала: вона негайно кидалася на ту солону, пустувала, безмежно радуєчись такій небуденній події. За тим господар приносив до хати оберемок пахучого сіна, частину якого клав на голий стіл, а решта на лавку в посудному кутку, де в горщику стоятиме кутя — “квочка”.

Які ж страви готували тур’янські господині на Свят-вечір? Це, насамперед, кутю з маком, засолоджену медом чи цукром. Другою головною стравою був пісний борщ з сушеними грибами і рибою, помащений пахучою конопляною олією. Далі йшли мариновані оселедці з цибулею, рогалики з маком, солодкі тістечка, що мали форму зірок та сердечок, тертий мак з медом чи цукром,

у який вмокали пісну білу булку, солодка рисова каша з родзинками або сливками-венгерками, узвар із сушеної садовини тощо.

Розстеливши сіно по столі, господиня накривала його білосніжним обрусом, а відтак розставляла страви. До столу сідали з появою на небі першої зірки. Перед споживанням вечері уся родина зверталася до Бога з молитвою подяки, що ВІН дозволив дочекатися цих свят. По тім голова родини бажав своїм близьким в щастю та здоров'ю дочекатися наступного Різдва. Відтак набирав у ложку куті і підкидав її до стелі, де вона там прилипала і була аж до Великодня, до першої побілки хати. Це — щоб роїлися бджоли... Першою ж стравою, яку в цей вечір споживали, була кутя.

Повечерявши, уся родина, від найстарших до найменших, починали колядувати. Для усіх це була надзвичайно радісна хвилинка, бо їхні душі єдналися з новонародженим Сином Божим... Раптом під хатою дзеленчав дзвінок — вертеп! Ввійшовши до хати, пастушки ставили “шопку” на стіл, запалювали у ній свічку, і відходили до порога, займаючи місце позаду царів. “Звізду” ангел тримав в руках, займаючи місце біля стола. Першими свої монологи виголошували царі, розповідаючи про те, як ясна зірка вказувала їм дорогу до Вифлеєму, де народився Цар світу, і вони прийшли йому вклонитися. Після царів радісну новину сповіщали пастушки: як вони, побачивши на небі яскраве світло, дуже налякалися, але їм з'явився ангел Божий, заспокоїв їх і повідомив, що неподалік у стаєнці народився Син Божий — маленький Ісус. Вони тому дуже зраділи і негайно туди побігли, щоби вклонитися Божому дитяті. Покінчивши з монологами, вертепники співали колядок, а відтак бажали господарям доброго здоров'я, добробуту і щасливо дочекатися наступних свят Різдва! За це віншування господарі їм

дякували і дарували дрібні гроші. Один з персонажів — Мошко — намагався “вкрасти” до своєї торби святочного печива, пирогів або щось інше. Гасаючи по хаті, не відставала від нього і Сурка. Малі діти верещали від тих витівок вертепників, на все своє життя залишаючи в пам’яті радісні хвилини Різдв’яних свят. Крім вертепників, колядувати ходили й інші гуртки хлопчиків, а також дорослих односельців, що збирали, таким чином, пожертви на церкву, “Просвіту” тощо. Кілька найбільш відомих у Тур’ї колядок, подаю нижче, хоча вони є широко відомими по всій Галичині і не були, так би мовити, чисто тур’янськими.

Бог предвічний

Бог пред-віч - ний на - ро - див - ся, Прий - шов днесь

із не - бес, щоб спас - ти люд свій весь і у - ті - шив - ся.

В Вифлеємі народився:

2². Месія Христос наш

І пан наш, для всіх нас

Нам народився.

Ознайомив се Ангел Божий:

2. Наперед пастирям,

А вчора звіздарям

І земним звірям.

² Тут і далі числом “2” С. Куриляк позначає повторення наступних, у цьому випадку трьох рядків. — В. Д.

Діва Сина як породила,
2. Звізда ста, де Христа
Невіста Пречиста
Сина зродила.

Тріє цари йдуть со дари:
2. До Вифлеєм міста,
Де Діва Пречиста
Сина повила.

Звізда їм ся об'явила:
2. В дорозі о Бозі
При волі, при ослі
Їм ознаймила.

Тріє царі, де ідете?
2. Ми ідем в Вифлеєм
З зеленєм, спокоєм
І повернемся.

Іншим путем повернули,
2. Погану, безстидну,
Безбожну Іроду
Не повідали.

Йосипови ангел мовить:
2. З Дитятком і Матков,
З битлятком, ослятком
Най ся хоронить.

“Слава Богу” заспіваймо,
2. Честь Сину Божому
І пану нашому
Поклін віддаймо.

Дивная новина

Бадьоро

Див-на - я но - ви - на: ни - ні Ді - ва Си - на

По-ро-ди-ла в Виф-ли-є-мі Ма-рі-я є - ди - на.

- Не в царській палаті, но межі бидляти,
2. Во пустині, во яскині, а треба всім знати.

- Шо то Бога іста Марія Пречиста
2. І раждає і питає Єго як невіста.

- На руках тримає і єму співає,
2. Всемогучим Створителем своїм називає.

- Мовить: Люляй, Сину, будь со мною вину,
2. Коли Ти мя собі взяв за Матір єдину!

- О необименний, о недостиженний!
2. Спи-ж Ти довго, рости скоро, Младенче блаженний!

- Я в Тобі надію, Любимий, імію:
2. Де сам будеш, мене візьмеш, Ти мій добродію!

- Скажи, Правосуде, де хто з вірних буде?
2. Най зі мною пред Тобою стануть всії люди!

- Тобі ся молити і Тебе просити,
2. Щоби-сь дав нам в Твоїм царстві вовік-віків жити.

Во Вифлеемі

Во Виф-ле - е - мі ни - ні но - ви - на, В яс-лах спо - ви - тий
Пре-чис-та Ді - ва зро - ди-ла си - на,

По-міжбид-ля - ти Спо - чив на сі - ні Бог не об - я-тий.

- Вже херувими славу співають,
Ангельські хори Пана вітають,
2. Пастир убогий несе, що може,
Щоб обдарити Дитятко Боже.

- А ясна зоря світу голосить:
Месія радість, щастя приносить!
2. До Вифлеему спішіть всі нині,
Бога звітайте в бідній дитині!

- Зо світлом зірки, десь аж зі Сходу
Йдуть три владики з княжого роду,
2. Золото дари, кадило, миро
Враз з серцем чистим несуть офіру.

- Марія-мати сина леліє,
Йосиф старенький пелени гріє,
2. А цар всесвіта в зимні і болю
Благословить нас на ліпшу долю.

- Ісусе милий, ми не багаті,
Золота, дарів не можемо дати,
2. Но дар цінніший несем від мира,
Се віра серця, се любов щира.

Глянь оком щирим, о Божий Сину,
На нашу землю, на Україну,
2. Зішли із неба дар превеликий,
Щоб тя славили во вічні віки.

Крім цих трьох колядок, що наведені вище, в Тур'ї були широко відомі ще й такі: “Бог природу”, “Бог ся рождає”, “В Вифлеємі днесь Марія”, “Видів Бог”, “Витай, Ісусе”, “Вістку голосить”, “Возвеселімся всі купно нині”, “Дар нині пребогатий”, “На небі зірка” “Небо і земля”, “Не плач, Рахиле”, “По всьому світу стала новина” та багато інших, яких співали і передавали від покоління до покоління.

Доволі цікаво святкували тур'яни і старий Новий рік (14-го січня). Напередодні вечером, як було здавна прийнято, парубки відзначали свято Маланки, а сказати точніше, то робили збитки: в обістях, де були дівки, знімали із завісів ворота чи хвіртку і відносили кудись подалі або навіть витягували їх на дерево. Бувало, що й сани чи ступу витягували на будинок. Для парубків це була забава, а для господаря (батька дівки) — клопіт, бо все те, що за ніч пропало, треба було йти шукати і волокти назад додому. Але що це був давній звичай та й сам господар, коли був ще парубком, бавився маланки, тож, скріпивши серце, мусив з тим миритися. Треба відзначити, що Новий рік був особливо цікавим для хлопчаків, які з раннього досвітку ходили по хатах посівати. Вони діставали з кишені жменю зерна (переважно вівса) і, розкидаючи його по хаті, приповідали: “Сійся-родися, жито й пшениця, на щастя, на здоровля, на Новий рік; коноплі — під стелю, а лен — по коліна, щоб вас, хрещених, голова не боліла!”. За це віншування господарі сівачам дарували гроші, яблука, горіхи тощо. Цього дня чекали хлопчаки цілий рік з нетерпінням.

Йордан, Йорданські свята (Богоявлення Господнє), що відзначалося 19 січня, починалися з “другого” Святого вечора, коли теж приготувляли кутю, а також пекли пісні пироги з пшоняною кашою, перемішаною з вурдою — тертою на дрібненько конопляною макухою, пересіяною на ситі. Замість колядок співали щедрівок. Йорданські свята, як правило, колись характеризувалися сильними морозами. Воду переважно освячували в церкві, а коли на дворі не було дуже холодно, то цей ритуал відбувався біля гнатуської криниці³. Йорданською водою тур’яни освячували свої житла, господарські будівлі, худобу, колодязі. Зберігали ту воду на протязі року і використовували її, як лікувальний засіб тощо. Був звичай на Йорданські свята над хатніми дверима та вікнами (зсередини) наклеювати витнуті з паперу хрестики, що мали оберігати мешканців від усякого лиха. На дверях усіх господарських споруд (з тією ж метою) хрестики накреслювали вугіллям чи крейдою.

Оглядаючись на минуле, варто зупинитися на спогаді, якими були колишні зими, які, в порівнянні з нинішніми, були дуже суворими. Бувало, снігу навалювало вище колін, а місцями надувало його стільки, що не було видно тинів. На подвір’ях, щоби можна було ходити в господарських справах, в снігу прокопували стежки, що були більш схожі на глибокі рови. Нерідко від лютих морозів тріскалися стовбури дерев, а на льоту замерзали птиці. Дуже багато було колись зайців, і вони, рятуючись від голоду, ще до заходу сонця забігали в село, щоби чимось поживитися. Аби захистити від куцохвостих гризунів молоді дерева в садках, їх доводилось обв’язувати соломою. Словом, не виходячи за поріг хати, була можливість полювати зайців. Однак це

---

³ Від назви господаря Гната. — В. Д.

було дуже заборонено робити за тодішніми польськими законами. Право на полювання мали лише пани; проте, кмітливіші односельці зайчатину потихеньку їли...

Споминаючи колишні святкові чи недільні дні, в моїй уяві відтворюється ідилічна картина — як бажинці⁴ їздили залубнями до церкви. Залубні — спеціально виготовлені пасажирські сани з наполовину відкритим дерев'яним кузовом, розмальованим “веселими” фарбами, рідше — чорною. Від можливого перекидання на скрутах дороги, залубні були забезпечені боковими “крилами”; вміщали вони, разом з фурманом, 5 осіб. До дишлів залубень прикріплялися невеличкі бронзові дзвіночки, які під час їзди своїми веселими голосочками попереджували пішоходів, щоби ті були обережними і завчасу давали коням дорогу. Залубні переважно посідали господарі заможніші, що мали пару коней, які, за зимові місяці добряче відпочивши, бігли бадьоро і майже весь час тропака (риссю). Ясна річ, ті бажинці, що їхали, з прихованою погордою позирали на тих, своїх односельців, які йшли пішки, бо що не кажи, а дороги з Бажинів до церкви було 5 км. Зате влітку всі бажинці були в тому відношенні рівними, бо до церкви ходили пішки, хіба що за винятком кількох парубків, які, прихопивши на раму своїх дівчат, їздили до церкви на роверах.

Продовжуючи тему зими, необхідно згадати і про те, як доставалося від лютих холодів і самим селянам. Їхня одежа ще сяк так від стужі захищала, але звичайні ремінні чоботи та з конопляного полотна онучі тепла ногам аж ніяк не зберігали. В цьому можна було пересвідчитися, спостерігаючи за людьми в церкві, коли вони, щоби хоча трохи відігріти задубілі ступні, гупали чоботами об чоботи так сильно, що не було чути слів

---

⁴ Від назви сусіднього села Бажани. — В. Д.

Служби Божої. Особливо діставалося взимку нещасно-му жіноцтву, адже ноги у бідолашних тур'янок (та чи тільки в них?) до пояса були голими, так як одягати їм будь-які штани “було не прийнято” (?). Коли б, при-міром, про тодішню сільську дівчину хтось з недобро-зичливців пустив поголоску, що вона ходить у якихось там майтках (трусиках), то було б сприйнято, що вона є хворою і вийти їй заміж було б далеко непросто. А що вже казати про долю жінок, коли їм приходилось май-же на протязі цілого дня і не один раз за зиму десь коло протічної води напівголою, бо була підкасаною до по-яса, щоби не задрипатися, напівбосою, бо цілі чоботи було шкода взувати, прати білизну чи пряжу в півміт-ках. Як їм удавалося не простуджуватися, про те знає хіба один Господь.

Великодним святам передував, як відомо, Великий піст, якого, до певної міри, тур'яни таки дотримувалися, особливо літні люди. Внаслідок довготривалого пісного харчування наступало неминуче виснаження організму, що, в свою чергу, приводило до захворювань (запаморочення, “куряча сліпота” тощо). Траплялося, що стоячи в церкві, особливо у Страсний четвер, де-хто навіть непритомнів і його доводилось виволікати надвір. Отож я не помилюся, коли скажу, що найбільш поширеною і пекучою думкою у моїх односельців в ті дні була така: “Хоча б швидше вже надходили свята, щоби можна було досита наїстися”. Найбільш нетерп-ляче Великодня, розуміється, чекали діти. Добре, коли в ту пору ще хоч трішки доїлася корова і їм перепадало якесь горнятко молока, але коли чотиринога годуваль-ниця вже запустилася, то їм, сердешним, доводилось задовольнятися, здебільша, тією пісною їжею, котру споживали старші члени родини. Бувало, приїжджав до школи повітовий інспектор і дивувався: “Чому це шко-

лярі такі худенькі та блідолиці?”. Отримавши від вчителів пояснення тієї причини, пан інспектор наказував дітям передати своїм батькам, щоб ті купували в аптеці для них риб'ячий жир і щоденно хоча би по одній ложці давали їм його споживати. Безперечно, порада пана інспектора була дуже слухною, проте він не казав, звідки батьки мали взяти грошей на ті ліки?

От і приходила **Вербна неділя**. Як і всюди по Україні, в цей день у церкві посвячували лозу — вербові прутики, на яких обов'язково мали бути вже “котики”. Декотрі тур'янські жінки, переймаючи звичаї у римо-католиків, прикрашали лозу штучними паперовими квіточками. Ті, хто не взяв лози з дому, міг взяти її у церкві, цілий сніп якої кожного року привозив Гаврих із Синичева⁵. Повертаючись з церкви додому, односельці били одні одних тією свяченою лозою по спинах, приповідуючи: “Лоза б'є — не я б'ю, за тиждень — Великдень!” Ту свячену лозу зберігали цілий рік, і був у тур'ян звичай виганяти нею перший раз весною худобу на пашу. Однак настав час розповісти про Великодні свята.

Головним атрибутом **Великодніх свят**, якщо так можна висловитися, в Тур'ї, як і по всій Україні, були паска і курячі яйця. Пекли паску тур'янські господині переважно у Великодну п'ятницю, а являла вона собою великий, з найбільшої муки, здобний хліб, а правильніше сказати — булку. Вважалося, що чим більшою і вдало спеченою була паска, тим більшою була честь для її господині. Писали в нашому селі і писанки, хоча та справа у нашому селі не мала великого поширення. Займалися цим переважно бабусі, а при них навчалися того мистецтва і їхні онучки. Писалися писанки на сирих курячих яйцях, потім на протилежних кінцях останніх проколювалися

---

⁵ Синичів — сусідній зі с. Тур'є присілок. — В. Д.

голкою дірочки, через які видмухувався білок з жовтком, а згодом писанки нанизувалися на нитку і підвішувалися під образами, де вони знаходилися до наступних Великодніх свят. Крім писанок, ще яйця фарбували на червоно у цибулині чи спеціально купленій для того фарбі; називалися вони галунками.

Паски тур'яни освячували не біля церкви на сам Великдень, а у великодну суботу по полудні у визначених для того хатах. Величезну, як “колесо від воза”, паску, загорнуту у білий обрус чи ліжник, несли жінки на плечах, а в руках — кошики, до самого верху наповнені писанками, крашанками, маслом, сиром, ковбасою, м'ясом, салом... Там були ще хрін, сіль і свічки, які запалювали перед самим освячуванням всього перерахованого. Дома освячене виносили до комори, подалі з очей, щоби воно не вабило до себе, не спокушало своїм пресмачним запахом. А як хотілося його хоча б маленький шматочок скуштувати! Але страх перед величезним гріхом зупиняв вчинити нечуване святотацтво.

На Великдень, як і на Різдво, до церкви йшлося дуже рано. Божий Дім у цей день завжди був переповненим, а тим, що приходили пізніше, доводилось стояти зовні. В останні передвоєнні роки біля гробу Господнього, починаючи з Великодньої п'ятниці, стояла почесна варта, яку здійснювали члени спортивного Товариства “Луг”, що були одягнуті у напіввійськову уніформу. Вартові часто змінювалися, і це справляло доволі-таки захоплююче враження, особливо на хлопчаків.

Повернувшись з церкви і розговівшись, тур'яни лягали відпочити, бо незабаром треба було йти на вечірню, яку відправляли значно раніше, як у недільні чи святкові дні. Йдучи на Великодню вечірню, дівчата й молодіці, та й не тільки вони, одягалися і взувалися в обновки, які лише хто зміг найкращі до свят придбати. Особливо

кидалися у вічі вишиті сорочки та запаски, що так і ся-яли усіма барвами веселки. Словом, це була відповідна нагода показати себе і подивитися на інших.

Після вечірні більшість односельців не спішили додому, а залишалися біля церкви, щоби послухати та й самим поспівати галі, тобто гагілок, а також подивитися, як забавляється молодь. І радісно на серці було не лише молодим, а й літнім, бо це були Великодні свята — свята весни та надій... Згодом, аж до пізнього вечора, дівчата й молодіці, зібравшись в гуртки, співали галі на всіх сільських кутках. Туди спішили парубки, підлітки, дітвора. Радісна пісня і святковий настрій скликали до гурту багатьох, бо навіть старі бабусі й дідусі виходили з хат на вулицю, щоби послухати і посудачити: на котрому кутку співають галі гарніше? То тут, то там лунали постріли, малеча гралася свяченими яйцями-крашанками, і так усі три дні і вечори. Нижче подаю кілька гагілок, яких співало в Тур'ї не одне покоління.

Рано-раненько

Помірно

Ра - но - ра - нень - ко,   ще ку - ри не пі - ли,

як Хрис - тос   вже вос - крес,   во - іс - ти - ну   вже вос - крес.

А ще раніше Ганусенька встала,
Що Христос вже воскрес,
Воістину вже воскрес!

Раненько встала, сад позамітала,
Що Христос вже воскрес,
Воістину вже воскрес!

Раненько встала, землянку скопала,
Що Христос...

Раненько встала, виноград садила,
Що Христос...

Ходила Галя

Помірно

За нею хлопці ходять довкола. (2)

— Чого ти, Галю, від нас утікаєш? (2)
Певно ти, Галю, писанок не маєш? (2)

— Маю писанок чотири гатунки, (2)
Від вас не пила-м ніякого трунку. (2)

Не пила пива, не пила гарбати, (2)
Не люблю Гриця, бо бородатий. (2)

Люблю медочок, бо солоденький, (2)
Люблю козака, бо мій миленький. (2)

Жучок

Помірно

Хо-дить жу-чок по ду - би-ні, а жу-чи-ха по ка - ли-ні.

Грай, жуч-ку, грай, не-бо-же, най-тя Пан-Біг до-по-мо-же,

грай, жуч - ку, грай.

На жучкови жупан ясний,
А сам жучок дуже красний.

Грай, жучку, грай, небоже,
Най-тя Пан-біг допоможе,
Грай, жучку, грай!

На жучкови жупанчина,
Бо сам жучок, як дитина.
Грай, жучку...

На жучкови камезелька,
Пристав жучок до серденька.
Грай, жучку...

На жучкови черевички,
А сам жучок невеличкий.
Грай, жучку...

Шевчики

Бадьоро

Ко - ло мос - та - бро - ду бра - ла дів - ча во - ду,
ман - дру - ва - ли три шев - чи - ки з хо - ро - шо - го ро - ду. ро ду.

— Добрий вечір, дівча, щось маю сказати,
Чи нема тут де господи, переначувати? (2)

— Є в лісі хатина, добрая господа,
Майстер старий, майстер старий, майстрова молода. (2)

Як ви добрі люди — вам господа буде,
Як ви добрі ремісники, вам робота буде. (2)

— А ти, старий майстре, іди по горілку,
Ти, молода майстрово, припечи печінку. (2)

Горілку випили і печінку з'їли,
Поскидали камезолі й до роботи сіли. (2)

Ой викинув майстер сім пар чобіт шити,
А сам пішов до оренди мід-горілку пити. (2)

Шиють шевці, шиють, шиють-вишивають,
На молоду майстрову щораз поглядають. (2)

Ти, молода майстрово, маєш грошей много,
Мандруй з нами — молодцями, покидай старого. (2)

Ніхто того не чув, тільки майстрів хлопець,
Зараз скочив до оренди: Де тут є мій отець?! (2)

— Ой, тату, мій тату! П'єш ти мід-горілку —
Шевці маму підмовляють іти у мандрівку. (2)

— Ой, сину, мій сину, неправда ж то тому:
Твоя мама, моя жінка — роду не такого. (2)

— Ой, тату, мій тату, як мені не віриш,
Коли прийдем додомоньку — з лука в серце стрілиш. (2)

Заки вернув майстер з оренди додому,
Вже вибралась майстрова з шевцями в дорогу. (2)

— Запрягайте, хлопці, коней вороненьких,
Доганяйте свою маму й шевців молоденьких! (2)

Здігнали майстрову аж коло Дунаю,
А вона їм відказала: Я майстра не знаю. (2)

Взяв майстер майстрову за білі боки,
Кинув майстер майстрову у Дунай глибокий. (2)

— Ой пливи, майстрово, від краю до краю,
Було мені не казати: Я майстра не знаю. (2)

Ой пливе майстрова, як по воді гуска,
— Ратуй, ратуй, мій миленький, я твоя голубка! (2)

— Ні, пливи, майстрово, аж на білий камінь,
А там сядеш — відпочинеш на вік-віків, амінь! (2)

А на церкві біла бляха

Жартівливо

А на цер-кві бі - ла бля-ха, не бій-те - ся, дів-ки, ля - ха.

А - ні ля-ха, а - ні па-на: вже пан-щи-на ска-со - ва - на.

На панщину ходжу, ходжу,
Нігди панам не догоджу.
Не догоджу панам в світі,
Хоч і роблю в зимі й в літі.

Наші діди бідували,
Бо панщину відбували.
А ми собі паняночки,
Бо не знаєм панщиночки.

Уже тії пішли в кути,
Що носили на нас пруги.
Уже тії отамани
Пішли в поле за плугами.

Як панщину скасували,
Тоді хрести закопали,
Щоби люди усі знали,
Що панщину скасували.

Ой зацвили фіялочки

Бадьоро

Ой зац - ви - ли фі - я - лоч - ки, зац - ви - ли,

У - сю го - ру ка - м'я - ну - ю у - кри - ли.

По тій горі паняночки ходили,
А за ними парубочки ходили. (2)

Ходить, ходить паняночка злегенька,
За нею її матінка зтихенька. (2)

Ой не ходи, матінонько, за мною,
Бо не маю порадоньки з тобою. (2)

Ходить, ходить паняночка зтихенька,
А за нею батусенько злегенька. (2)

Ой не ходи, батусеньку, за мною,
Бо не маю порадоньки з тобою. (2)

Ходить, ходить паняночка злегенька,
За нею її миленький зтихенька. (2)

Ходи, ходи, мій миленький, за мною,
Бо я маю порадоньку з тобою. (2)

Чи ви чули?

Бадьоро

Чи ви чу - ли, чи не чу - ли, як вік - на бри - ні - ли

Як вік - на бри - ні - ли?

— Понад мої ворітонька
Журавлі летіли. (2)

Куди ж вони полетіли?
— По мід, по горілку. (2)

Кого ж будуть напувати?
— Богацькою дівку. (2)

А богацьку напували,
А бідну узяли. (2)

До бідної дівчиноньки
Старостів післали. (2)

Радісно святкували тур'яни і Зелені свята. Напередодні, в суботу, жінки заготовляли чималі букети квітів та зілля, які на другий день, в неділю, носили до церкви посвячувати. Те зілля завжди зберігалося за кроквою на горищі хати; в ньому, особливо в рум'янку, купали новонароджених дітей, а також клали під голови покійникам. Хлопчаки, в свою чергу, ходили на болота чи аж на річку Стир рвати шавар (лепеху, татарське зілля), який

вечером розкидали в хаті по підлозі. А вже під самий вечір кожен господар замаював зеленим гiллям не лише в хаті, а й на подвір'ї, зокрема ворота, стріхи будівель, а чималу липову гiлку втикали в коноплі, які росли неподалік обійстя, “щоби прядиво було, як липове лико”.

На день св. Дмитра ввечері дівчата варили вареники, і, наклавши їх у велику череп'яну миску (макітру), виходили з ними до воріт. Ударяючи по останніх макогноном, гукали: “Доле, доле, йди пироги їсти!” Парубки, а зокрема той, котрому та чи інша дівчина подобалася і він мав щодо неї поважні наміри, тільки на ту мить і очікували. Підскачивши до дівчини, вони “відбирали” миску з пирогами і тут же їх з'їдали. Правда, сумно було тій дівчині на душі, на заклик котрої “доля” не з'являлася, і вона поверталася до хати з варениками, але на тім дівоче щастя не пропадало, бо була це лише забава, хоча...

На день св. Андрея, ввечері дівчата збиралися до чиєїсь хати, щоби поворожити, прагнучи довідатися про свою майбутню долю. Способів того ворожіння було чимало, але я зупинюсь лише на кількох з них.

Одне з найбільш таємничих ворожінь було — за допомогою воску, який розтоплювали на вогні, а відтак виливали його у тарілку з холодною водою. Остигаючи, віск приймав химерні поверхові форми, по яких і намагалися дівчата вгадати, якими будуть їхні суджені? Іншим способом — був такий: дівчата сідали поряд на лаві, перед кожною з них на підлозі була насипана купка проса; до хати впускали півня, і перед котрою з дівчат півень почне те зерно дзьобати, то це означало, що та першою могла сподіватися заміж вийти. В іншому варіанті — перед дівчатами лежали однакові кусні хліба, і до хати впускали пса; отож, чий шматок Бровко з'їдав першим, та з-поміж своїх подруг першою мала на

рушничок стати. А ще дівчата роззувалися і свої праві чоботи ставили один за другим, передами до дверей. Відтак задній чобіт переставляли наперід, а той, що став заднім — знову наперід, і так переставляли доти, поки чийсь чобіт не торкався порога, а його господиня, відповідно, мала покінчити найближчим часом з дівуванням. А ще дівчата ходили у садок, відкушували зубами з вишневого дерева невеличкі галузки, приносили їх до хати і ставили у склянку з водою. Якщо до Різдва галузка розцвітала, значить, у дівки була надія у цьому році заміж вийти. Були ще й інші способи вгадати дівчатам свою долю, і кожна з них сприймала ті розваги по-своєму, але, дотримуючись звичаїв, перейнятих від своїх бабусь і матерів, їм було весело, і цей веселий, повний жартів та сміху обряд, передавався від покоління до покоління. Чимало було у нашого народу усяких гарних звичаїв, але за останні десятиліття більшість з них були утрачені і, боюсь, що назавжди.

Як ставилися тур'яни до забобонів взагалі? По-всякому, але вірили, наприклад, в існування нечистої сили і насамперед у баб-відьом, які так і чигали на кожному кроці, щоби нашкодити корові і та переставала належно доїтися. У таких випадках підозра падала на котрусь із сусідських бабів, “що вмiла поробити”. Між селянами доволі часто переповідалися усякі небилиці: хто-то сам бачив, а іншому розповідали, як на очах баба перетворювалася на пса і навпаки...

Знали тодішні бабусі і дідусі чимало усяких байок та казочок, яких охоче розповідали своїм онукам. Між іншим, дотримувалися у нашому селі і таких забобонів: вагітній жінці не можна було носити на шії коралів (намиста), — “дитина хворітиме усякими болячками”; після заходу сонця не можна було виносити з хати сміття, бо “не буде домочадцям спокійного сну”; не можна на

стіл сідати, ані класти на нього шапку, “бо стане глухою дружина”; коли блискає, то не можна дивитися у вікно, “бо грім може спалити хату”; щоби гусята з яєць вилуплювалися здоровими та міцними, то господині клали під гніздо ножа; ні в хаті, ні в обійсті взагалі не можна було свистати, “бо можна чорта накликає” і т. д.

Характеризуючи тур’ян як людей набожних (в більшій мірі жінок), варто відмітити і таку їхню прикмету. Набожний господар перед тим, як мав фірою виїжджати з подвір’я, ставав перед кіньми, знімав з голови покриття, пужалном батога накреслював на землі хресне знамено і лише після того вирушав у дорогу. І не тільки працюючи з кіньми, а до будь-якої важливої роботи приступали з Божим Іменем на устах. Засіваючи ниву, тур’янин обов’язково по ріллі ходив босий і з непокритою головою, бо ця робота вважалася святою. Я не можу стверджувати, що усі мої односельці були такими ревнотними християнами, однак звичаїв своїх предків більшість з них дотримувалися і дітей своїх до того приучали. Так велося здавна, і це приносило свої плоди, адже та наука “до лісу не вела”, а збагачувала людей духовно, а тому на світі зла було набагато менше, як це спостерігається нині...

Чи траплялися в Тур’ї крадіжки? Не без того, щоби до чужої комори не навідалися непрошені гості і не викрали трохи зерна, муки, сала, щось з одежі, особливо — кожухи, з хліва — кілька курей, однак це траплялося дуже рідко. Найбільшого лиха селянинови завдавали злодії тоді, коли викрадали у нього коней. Це був страшний удар долі, бо залишитися господареві без тягла, а особливо у літню пору, коли так багато усякої роботи, ставало справжньою трагедією. Щоби придбати інших коней, треба було мати чимало грошей, а звідки було їх взяти? Тож селяни пильнували своїх коней

дуже ретельно, і, щоб запобігти, не дай, Боже, лихові, заковували їх у спеціальні залізні пута, що замикалися на замки, не лише на нічних пасовиськах, але і в стайнях, двері яких додатково засувалися масивними залізними штабами і замками. Дуже мушили бути пильними селяни на ярмарках, де злодії так і чигали, щоби щось вкрасти. Крім злодіїв, там було чимало шахраїв, які придумували усякі хитрощі, аби вициганити у селянина щойно придбані за свою мозолисту працю ські-такі грошенята. Це, зокрема, картярі, що, підгледівши у дядьків гроші, агітували останніх грати з ними в карти, спокушуючи їх великим виграшем. І траплялися такі наївні, що, надіючись виграти, не оглядівшись, як сами програвали все, що тільки-но були виручили за свою продажу. Бували випадки, що програвали усю суму за проданих корову чи коня!

Тур'янське весілля

З давніх-давен весілля було важливою складовою культури українського народу. Минали віки, народжувалися і розвалювалися імперії, змінювалися соціально-економічні умови людей, проте, коли надходила пора, молодь закохувалася, одружувалася, і життя продовжувалося.

Весілля в Україні, і в моєму рідному селі зокрема, було колись надзвичайно цікавим і колоритним дійством, звичай якого свято зберігалися і, як найцінніший скарб, передавалися від покоління до покоління. На жаль, за період більшовицького режиму культурні надбання народу, а в тому числі і весільні обряди, були брутально знищені до такої міри, що відродити їх хоча би частково, напевно, не вдасться ніколи.

I. Сватання

Весілля в Тур'ї, як і було прийнято в Україні, починалося сватанням. Хлопець, що вирішив одружитися і, отримавши на це дозвіл своїх родичів (батьків), засилав до дівчини сватів. Виконати місію останніх запрошувалось когось з одружених чоловіків, що були з близької родини жениха чи сусідів, які були в стані виконати покладену на них цю місію. Траплялося, що сватання відбувалося з одним сватом. Отримавши відповідні вказівки і прихопивши з собою пляшку горілки, сватальники, а це відбувалося, як правило, пізнім вечером, йшли до оселі, де мешкала наречена.

В селі, як звичайно, люди лягали спати рано і сватальникам доводилося господарів “будити”. Останні, вдаючи розсерджених, з-за дверей допитувалися: “Кого то принесло в таку пізню пору, хто не дає людям відпочивати?!” Звісно, та роздратованість “розбуджених” була удаваною, бо донька про це своїх батьків задалегідь попереджала. Нарешті, порозумівшись, що до чого, нічних гостей впускали до хати.

Зупинившись коло порога і привітавшись з господарями, а також вибачившись за те, що добрих людей прийшлося потурбувати, сват починав говорити, що вони йшли собі дорогою, як раптом вона закінчилась. Зрозумівши, що вони заблудилися, рішили ступити до їхньої хати, щоби розпитати, як мають іти далі? За тим починав допитуватися у господарів: чи мають вони що на продаж? Наприклад, тополю? Однак з тієї торгівлі нічого не виходило, і сват ставив питання руба: “Ми прийшли сватати за (Василька) Вашу доньку (Ганю)”. Коли батьки були не проти віддати свою доньку за того хлопця, то, для годиться, говорили, що вони самі ще своєю донькою не натішилися, що вона ще замолода,

щоби її на чужі руки віддавати і т. д. Про це, мовляв, ще треба її саму, доньку, запитати. Коли дівчина давала свою згоду піти заміж за того хлопця, то батьки теж погоджувалися, і запрошували сватальників сідати. Коли ж дівка, а тим більше її батьки згоди не давали, тоді було велено пришельцям десь в іншому місці на продаж тополю пошукати. Останнім залишалось перед господарями вибачитись, і, отримавши гарбуза, ні з чим повертатись додому. Траплялось і таке, і то нерідко, а причиною тому найчастіше було питання приданого. Адже перед тим, як одружитись і утворити нову сім'ю, слід було задуматися над двома дуже важливими питаннями: де молодому подружжю жити і з чого жити?

Коли перше питання, винайнявши у когось куток для мешкання, сяк-так удавалося вирішити (хоча “чужа хата така, як свекруха лихая”⁶), то друге — з чого жити? — було далеко складнішим. Адже у ті часи основним засобом життя в селі була праця на землі, яка не лише годувала, але й зодягала. Навіть володіючи такими ремеслами, як шевство, кравецтво, столярство, ковальство та інші, — то і вони не могли дати заробітку, на який можна було б утримати сім'ю. Тому малоземельні селяни намагалися викручуватися зі скрути усякими способами: одні, як вже зазначалося вище, наймалися влітку на поденну роботу до заможніших односельців, інші на фільварку, ще інші (переважно, жінки) їздили на жнива аж у Латвію, де місцеві бідняки за таку малу платню працювати не бажали. Словом, хто де міг, там і заробляв собі на кусень хліба щоденного. І все-таки, не зважаючи на життєві труднощі, коли надходила пора,

---

⁶ Ще й досі, подекуди, навіть у селах трапляються поодинокі випадки, що молоде подружжя з багатодітних сімей чи з інших причин йдуть до когось (наприклад, самотнього вдівця тощо) “в прийми”. – В. Д.

молодь закохувалася, одружувалася, народжувала дітей, і життя продовжувалось. Однак треба повернутись до сватання.

І так, батьки віддати доньку заміж погодились. Тепер залишилось домовитися про придане (посаг), без якого вийти дівці заміж було трудновато. Коли і це питання було узгоджене, сват ставив на стіл пляшку горілки і завершену добру справу запивали могоричем. Мати з донькою подавали на стіл закуску, і випивалася чарка за щастя-здоровля наречених, їх родичів і інших.

Однак треба відзначити, що питання приданого не завжди вирішувалося просто. Батьки нареченого, як синові, так і сватам добре наказували, яке саме придане вони воліють, щоби взяла із собою невістка, адже житимуть і їстимуть хліб разом. В ті часи доволі часто траплялося, коли батьки одружували навіть двох синів, і всі вони жили разом в одній хаті, спали в одній-єдиній кімнаті, кохалися, народжували дітей. Сім'ї, переважно, були великими і багатодітними. Так, було тісно-вато і незручно, але усі мусили миритися, бо таким був тодішній сільський побут. Коли б, наприклад, котрий із синів одружених і захотів би відділитися і господарювати самостійно, але чи батько на це погодиться, а то ще й пригрозить, що не наділить йому ні малого клаптика поля, а без нього нічого не вдієш. На тому клаптикові нивки, що взяла із собою в посаг дружина, господарки не побудувати і сім'ю не прогодувати. Тож поневолі приходилось йому змиритися і жити з батьками, доки на це буде їхня воля. Чому батько був проти, щоби наділити одруженому синові його частку землі і дати йому можливість господарити самостійно? Та тому, що батькова сім'я позбавилася б не лише частки ниви, але й чотирьох робочих рук, без яких батьківська господарка обійтися не могла, тим більше, коли решта дітей

були ще непрацевдатними. З подібних мотивів, кмітливі батьки старалися прийняти до хати невістку чи зятя саме літом, перед жнивими, бо, в такому разі, вони приносили із собою і врожай на виділеній їм частці поля — приданім. Такою була селянська арифметика.

Варто одначе ще повернутися до згадки про сватання, якому не передувало кохання наречених. В ті часи доволі часто траплялося, коли з мотивів приданого сваталися і одружувалися до того малознайомі чи й зовсім незнайомі хлопець та дівчина, не кажучи вже про вдівців. Частенько, в таких випадках проявлялася воля батьків, які радили своєму синові брати заміж таку-то чи йти в зяті до такої-то, бо там, мовляв, є багато поля, то буде на чому господарювати. І сваталися, і одружувалися, не звідавши справжнього кохання, народжували дітей, і проживали свій вік у повсякденній важкій праці, намагаючись не порушувати Божих Заповідей.

2. Оповіді

Після сватання наречені йшли до священника, щоби повідомити його про своє рішення стати подружжям. Вони брали з собою свідків: вона — найближчу свою подругу, він — найближчого свого товариша. Насамперед, священник запитував наречених: чи не знаходяться вони часом у близьких родинних відносинах і чи одружуються зі своєї доброї волі? Отримавши належні відповіді, священник реєстрував їх усну заяву у церковній книзі, що засвідчували своїми підписами наречені і свідки. Згодом, нареченим потрібно було скласти усний іспит на знання основних канонів християнської релігії, молитов та моральних устоїв людського життя, без чого створити нормальну християнську сім'ю, а, головне, виховати добрих дітей вважалося немислимо. За ре-

естрацію і оповіді священникови платилося певну суму грошей. Першу оповідь виголошувалося вже першої неділі чи свята по закінченні Богослужіння. Священик називав імена та прізвища наречених, що мали одружитися, і просив парафіян повідомити церковний уряд, коли б хтось про оголошених знав щось таке, що перешкоджало б їм всупереч церковним законам повінчатися. Однак такі випадки, щоб хтось з парафіян мав якісь претензії до оголошених наречених, траплялися надзвичайно рідко. Тепер залишилося заплатити священникови за процедуру вінчання, а молодим перед тим, як взяти шлюб, посповідатися.

3. Запрошення на весілля

За кілька днів, а то й за тиждень до весілля наречена зі своєю подругою, а тепер старшою дружкою, ходили до родини, вкінці і до сусідів, просити на весілля. Вони були вбрані у звичайну святкову одіж, але на головах мали віночки із штучних квітів, з-заду до яких були прикріплені різнокольорові бинди (стрічки), що сягали аж до нижнього краю спідниць. Взуті були, якщо це влітку — у черевики, взимку — в чоботи. Коли доводилось просити на весілля у сусідніх селах, то їх возили на возі чи санях. Так само ходив просити свою родину і наречений зі своїм старшим сватком, але на їхніх одягах ніяких відзнак не було.

Ввійшовши до хати, молода з дружкою віталися: “Слава Ісусу Христу!”, а відтак дружка говорила: “Просили дядько з тіткою, і ми просимо, щоб Ви (такого-то дня) прийшли на (Ганнусине) весілля!” Відтак просила наречена: “Просили тато з мамою, дідусь з бабусею (якщо такі були) і я Вас прошу прийти до мене на весілля!” При тім дівчата господарям вклонялися, а ті дякували

за запрошення і обіцяли на весілля прийти обов'язково. Ближча родина тут же обіщувала ще і коровай спекти. Весілля в Тур'ї в ті часи відбувалося виключно в будній день і найчастіше — у четвер. Такий порядок у селі запровадив ще у 20-х рр. молодий тоді священник о. Іван Тимчук, що посів тур'янську парафію у 1915 році, перебравши її від померлого о. Івана Герасимовича, одружившись з його донькою Ольгою. До того весілля в селі справляли у неділю, куди завжди находило багато непрошених парубків, які часто затівали між собою бійки і тим самим завдавали як моральної, так і матеріальної шкоди весіллю. Щоби цього уникнути, то молодий священник і прийняв таке рішення, щоби весілля справляти лише в будні, коли непрошені гості прийти вже не насмілювалися. Однак той захід аж ніяк не запобігав парубоцьким бійкам в селі, що були таким собі вкорієним звичаєм. Село, як звісно, було поділене на “кутки”, які протистояли одні одним, не кажучи вже про конфлікти, що мали місце між парубками сусідніх сіл.

Коли траплялося, що парубок із сусіднього села (Перевалочна, Гутиська, Соколівки чи іншого) мав бажання зустрічатися з тур'янською дівчиною, то перед тим він повинен був добряче почастувати горілкою парубків того кутка, де мешкала його симпатія. Так само мусив поступати і тур'янський парубок, коли б йому заманулося ходити до дівчини на друге село. Так тоді було заведено в Тур'ї, та й по околишніх селах. Ситуація круто змінилася в ліпший бік перед самою німецько-польською війною у 1939 р., коли в селі активно працювала філія Товариства “Просвіта”, а сільська молодь почала об'єднуватися у спортивні товариства, як-то: “Орли”, “Соколи” та інші. Тоді вже не лише парубки-односельчани не чинили між собою бійок, а молодь сусідніх сіл гуртом чи поодиноці ходили одні до других

на всякі забави, спортивні змагання і на вечорниці. На жаль, продовженню цього культурного відродження села перешкодили воєнні лихоліття і більшовицький та німецький режими. Правда, з приходом більшовиків, після ліквідації польської держави осінню 1939 р. і аж до самого початку німецько-совітської війни влітку 1941 р. в селі, практично, ще нічого особливо не змінилося. Однак вже під час гітлерівської окупації нашого краю весілля відбувалися без музик. До того спричинилися наслідки терору НКВД по західно-українських тюрмах, що виявилися з приходом німців. Від того часу культурні надбання у нашому краї почали зазнавати страшних нищівних ударів і занепадати взагалі, а в тому числі багатство весільних обрядів.

4. Вінкоплетини

За два дні до весілля, ввечері, дружки у молоді, а свашки у молодого плели вінки до короваїв. Туди сходилася молодь, весь вечір співали, а іноді й танцювали. Це був, так би мовити, вечір прощання нареченої з її дівочтвом, з її подругами, з безтурботною юністю. У хаті нареченого свашки теж плели вінок, куди сходилася молодь, співали пісень, однак таких гучних вечорниць, як у хаті нареченої, там не було. Проте всюди, куди сходилася молодь, було завжди весело, повно жартів і співів.

Особливо варто зупинитися на пісенному репертуарі, що був надзвичайно багатим і розмаїтим. Співати вміли майже всі: від малих дітей до літніх тур'ян. Достатньо було зійтися докупити ввечері чи в неділю, або на свято двом-трьом дівчатам чи хлопцям, як відразу починала лунати задушевна українська пісня. А що вже казати про вінкоплетини, коли молоді збиралася повна хата?! Дуже шкода, що навіть малої частки тих пісень,

які колись у нашому селі лунали, нема можливості тут помістити, так було їх багато!

5. Коровай

Одним із головних атрибутів на весіллі був коровай — великий, здобний білий хліб, в поперечнику з півметра і з 25 см висотою. Зверху цей витвір кулінарного мистецтва був прикрашений виробленими з того ж тіста шишками і рожами. Основою короваю була так звана “підошва”, яка являла собою паляницю теж з того самого тіста, що й коровай, але з домішкою жмені конопляного сім’я. Пекли коровай за 2-3 дні до весілля досвідчені у тій справі господині. Замішуючи тісто, вони співали:

1.

Ми ко - ро - вай мі - си - ли, Ми ко - ро - вай

мі - си - ли і Бо - га ми про - си - ли:

Допоможи нам, Боже! (2)
Спечи коровай гожий! ...

Коли коровай був вже спечений, його клали на віко з діжі, у якій замішували тісто на хліб, а під спід посипали житнього та пшеничного зерна. Готовий коровай виносили до комори, де він чекав свого часу. Це був головний коровай, хоча на весіллі ним одним не обходилось. Зі своїми короваями на весілля йшли дядьки, тітки чи сусіди. Подальша родина на весілля йшла з калачами —

великими білими плетениками, спеченими з найкращої муки. Їх, переважно, замовляли у топорівських чи соколівських пекарів, бо із-за двох калачів топити домашню піч не було розрахунку.

6. Поклони

У передшлюбний день, ввечері, наречені ходили на поклони: вона — в супроводі не менше десятка дружок — йшла до оселі батьків свого судженого, він — з такою ж, приблизно, ватагою сватків — до батьків своєї нареченої. Йдучи дорогою, як одні, так і другі, майже безпереривно співали популярних тоді у селі пісень. Односельці виходили із своїх хат, особливо дітвора і жіноцтво, щоби послухати співаків та й посудачити про винуватців події.

Прибувши під ворота оселі, гурт зупинявся і починав співати пісень, що відповідали даному обряду. Молода (якщо вона після весілля житиме з чоловіком у домі його батьків) брала з собою старшу дружку і йшла до своїх майбутніх сусідів просити їх на весілля. Тим самим вона намагалася заробити до себе їхнє довір'я і майбутні взаємні добросусідські відносини. Виконавши ту місію, молода з дружкою поверталася до полишеного гурту дружок, які згодом починали співати:

2-І⁷. Казались-те нам прийти, (2)
Не хочете до нас вийти.
Доки будем стояти, (2)
Святу землю допкати? ...

---

⁷ Тут і далі перша цифра позначає порядковий номер пісні, а друга – мелодії. Тобто ця приспівка “Казались-те нам прийти” виконується на мелодію “Ми коровай місили” і т. д. – В.Д.

Незабаром до них виходили батьки молодого і запрошували молоду з її почтом до хати.

У світлиці на підлозі стелили рядно, на одному краю якого, лицями до дверей, ставали батьки, а на протилежному — молода, і тричі (спочатку батькові, а відтак матері) вклонялася до їх ніг. Ті за кожним поклоном молоду “підіймали” і тричі її цілували. В цей час дружки співали:

3.

Зворушливо

Ой пер-ший раз, Ган - ну - сень - ко, Пер-ший раз,
Пок - ло - ни - ся ба - тень - ко - ви зо сто раз.

Ой перший раз, (Ганусенько),
Перший раз,
Поклонися батенькови (матусеньці)
Зо сто раз!

Не рік того батусенько (матусенька)
Чекав (чекала),
Поки твого поклононьку
Діждав (діждала).

Коли процедура поклонів була закінчена, батьки запрошували молоду з дружками сідати за столи, що вже були заставлені усякими стравами. Першою, за звичаєм, за стіл заходила старша дружка, за нею — молода, а тоді вже всі інші дружки, але притримуючись вікового рангу, бо не личило молоденькій дружці сідати за стіл раніш за старшу від неї дівчину. Раніше, ніж

приступити до вечері, гості починали співати відповідних пісень, щось на зразок:

4-І.   Запросились-те нас сісти, (2)
                  Та й не просите їсти...

Батьки та кухарки їх припрошували, а ті, демонструючи свою скромність, починали делікатно пригощатися. Однак це аж ніяк не рятувало гостей від дошкульних коломийок на їхню адресу з боку сусідських дівчат, молодниць та й парубків, які намагалися добряче гостей покритикувати. У літню пору, ті, місцеві, співали своїх коломийок переважно під вікном, яке, розуміється, було відчиненим, проте співали і в хаті чи сінях; залежало від господарів, які попередньо радилися з молоддю та її почтом з цього приводу. Молода, у більшості випадків, дозвіл співати у сінях, а то і в світлиці давала, бо чого їй було боятися, коли у її команді завжди були такі співуні, що були здатні дати відсіч будь-яким “напасникам”. Місцеві, наприклад, починали:

5.

Ой не зна-ла Га-ну-сень-ка, я - ких дру-жок бра - ти:

По - сі - да - ли за сто - лом - не вмі - ють спі - ва - ти.

На те дружки відповідали:

6-5.   Знала, знала (Ганусенька),
                  Яких дружок брати:
                  Усі самі молоденькі
                  І вміють співати.

Місцеві, в свою чергу, діставали із свого арсеналу більш вагомі аргументи і починали співати на адресу старшої дружки:

7-5.   А Маруся за столом
                  Дуже ся встидає,
                  Бо до неї (Василько)
                  Без вікно лізає.

На що дружки відспівували:

8-5.   Ой не бреш, дівчинонько,
                  Бо з якого дива
                  Він лізав би без вікно,
                  Як можна дверима?

Пісенна дуель з боку місцевих набирала все більш і більш колючих форм, заторкуючи відкрито сексуальні теми. Проте ніхто ні на кого не гнівався, бо це було весілля.

Коли гості повечеряли, проспівали господарям та кухаркам подяку за смачну вечерю, чемно виходили з-за стола, а відтак і з хати. Батьки проводжали їх аж за ворота. Відпроваджуючи молоду додому, дружки знову всю дорогу співали, а відтак розходились по своїх домівках.

Так само ходив на поклін до батьків своєї судженої і молодий зі своїм почтом. Йдучи, молодим належалося дорогою не зустрічатися, тобто проходити різними шляхами. Коли ж не вдавалося уникнути зустрічі, то дружки повинні були заховати молоду поміж себе так, щоби молодий її не побачив. Однак того звичаю останнім часом вже не дотримувалися і молоді на дорозі зустрічалися...

7. День шлюбу

Наступний день, з самого ранку, розпочинався з вбирання молодої до шлюбу. Мати вносила з комори до світлиці хлібну діжу, ставила її посеред кімнати на підлогу, зверху на діжу клала подушку, на подушку садовили молоду, а на її коліна, застелені хусткою, лежали буханець хліба. Відтак кликали молодшого брата молодої, щоби той розплів сестрі косу. Коли рідного брата не було, то кликали дворідного чи трирідного або навіть сусідського хлопця. Вбирала молоду до шлюбу старша дружка, але під пильним наглядом більш досвідченої молодичі.

Головною відзнакою шлюбного вбрання молодої був віночок. На полотняну смужку, що була спеціального фабричного виготовлення (шириною десь на чотири пальці і відповідної довжини), накладалася позолота, а поверх неї, щільно, впритул один до другого, нашивалися листочки барвінку. Відтак ту смужку обводили довкруг голови молодої і з-заду зшивали. Це була основа віночка, до якої прикріплювалися вже знайомі нам різнокольорові стрічки, в яких молода ходила запрошувати на весілля. Далі брали білу або рожеву бинду, трохи вужчу за основу, і збирали її у брижки, а відтак прикріплювали до основи. Поверх тієї брижкованої бинди накладався, виготовлений фабрично з дрібненьких біленьких квіточок, подібних до цвіту конвалії, віночок, по якому були навтикані величиною з горошину різнокольорові кульки. Зверху по віночку (та й по всій голові) прикріплювалися галузки мірту та аспарагусу, а також різнокольорові штучні квіточки, що звалися дригалками. Таким чином, голова молодої мала вигляд маленької чудової клумби, а в цілому молода виглядала неземної краси царівною.

Одяг молодії складався з білого чи рожевого кольору костюму, взутою була влітку в черевики, взимку — в чобітки.

Ще кілька десятиліть тому, десь на межі XIX–XX-го століть, молода обов'язково була одягнута у довгий сукняний кабат з багатьма фалдами з-заду; від дня шлюбу і до кінця днів своїх, волосся на голові ховала під білий полотняний чіпець, поверх якого вже пов'язувала хустину кінцями назад. Такої моди тур'янські бабусі дотримувалися ще в кінці 30-х рр. XX ст.

Перед самою Другою світовою війною, як у нашому, так і по довколишніх селах, молоду до шлюбу вже одягали в український національний стрій: вишиту сорочку, шалінову спідницю, вишиту з торочками внизу запаску, а поверх того — вишиту камізьку. Взута була у чобітки чи мешти (туфлі).

Одіваючи молоду до шлюбу, дружки з цього приводу співали:

9-5.   Як я в свеї матусеньки
Сама одна була,
Я по воду не ходила:
Вода в хаті була.

Як й ходила я по воду,
То з малим горнятком,
Мама мені говорила:
“Поволі, дитятко!”

А в чужої матусеньки —
З двома коновками;
А вона мені казала:
“Плутаєш ногами!”

Від таких приспівок, звісно, молода плакала, бо як-

не-як, а жити йшла вона у чужу сім'ю, а там, як водиться, доведеться скуштувати усякого...

Нарешті з одяганням покінчено і можна вже було б їхати до церкви, але молода зі свого сідала не могла зійти доти, поки за нею приїде суджений. Вже й пора б йому бути, а його чомусь нема і нема, а від того починає хвилюватися не лише молода, а й всі інші, бо ж траплялися випадки, коли молодий перед самим шлюбом раптом відмовлявся одружуватися... Але на цей раз, Слава Богу, хвилювання були марними, бо молодий за молодю приїхав, і все буде добре.

Не встигала молода зі свого місця як слід піднятися, як туди блискавично намагалася сісти старша дружка, оскільки вважалося, що після того вона теж незабаром вийде заміж. Траплялося, що її випереджувала і сідала на місце молодой котрась інша дружка, але тут, як говориться, не треба ловити гав...

До оселі молодой підїжджала валка возів, замаєних гіллям, коли це влітку — кінська упряж причепурена різнокольоровими паперовими квітками та стрічками. На першій фірі — музики; вони тнуть веселої мелодії; на другій — їхав молодий між двома свашками, на решті возах — свашки, сватки, родичі молодого та гості. На кожній фірі лунала своя пісня, одна від другої гарніша і завятіша. Біля воріт валка зупинялася. Першими з возів зістрибували молодий із сватками, які допомагали зійти свашкам та іншому жіноцтву. Свашки, взявши молодого під руки, вели його до хати; з-заду за ними йшли всі інші приїжджі. Їх бадьорим маршем зустрічали музики молодой. Дійшовши до помосту хати, пришельці зупинялися. Відтак до них виходили батьки молодой.

Батько підносив своєму майбутньому зятеві чарку горілки на тарілці. Той, взявши чарку, і вихлюпував горілку позад себе, даючи тим зрозуміти, що прибув по

молоду, а не горілку пити. Після того, батьки запрошували молодого і його почт до хати. Свашки, співаючи відповідних пісень, вводили молодого до хати; з-заду за ними йшли сватки. Решта прибулих залишалися на дворі, бо у хаті для усіх не вистачало місця. Знову на підлогу стелили рядно, на якому, як і на поклонах, молоді кланялися батькам в ноги, просячи у них благословення на щасливий шлюб. Молодий, від'їжджаючи з дому, теж кланявся своїм батькам, просячи у них на своє подружнє життя благословення. Покінчивши з тим, дружба молодого, що керував весіллям, наказував усім виходити з хати і сідати на вози. Сватки брали молоду під руки і виводили на двір, а за ними свашки виводили молодого. Молода їхала на возі свого кортежу, а молодий — на своєму. Мати молодої обсипала вози з нареченими зерном жита. Попереду здвоєної валки возів їхали музики молодого і всю дорогу, аж до самої церкви, грали, а дружки, намагаючись їх перемогти, співали:

10-5.   Курилася доріженька,
Курила, курила,
Перекажіть до милої,
Щоб ся не журила...

Проїжджаючи попри плєбанію, свашки чи дружки неминує щось та співали критичного на адресу свого душпастиря, наприклад:

11-5.   Ой піду я до попа
Позичати соли,
А там піп попадю
Гони по квасоли...

Траплялося, що священник, ховаючись у кущах бузку, що густо ріс повз огорожу його оселі, придивлявся: котра

то дівка таких пісень виспівує? Пізніше, коли приходилось їй самій, виходячи заміж, здавати залік зі знання релігійних норм та молитов, отець духовний нагадував співуні її “гріх” і останній приходилось добре попріти.

Коли весільники під’їжджали близько до церкви, а дорога вже йшла під гору, то співали такої пісні:

- 12-1.   Сиві коники, сиві, (2)
                    Набирайтеся сили.
- Під ту гору крутую, (2)
                    Під церковцю святую.
- Ой нема ксьондза дома, (2)
                    Бо поїхав до Львова.
- Поїхав ключі купляти, (2)
                    Церковцю відчиняти.
- Церковцю відчиняти, (2)
                    (Ганусенці) шлюб давати.

От і прибула весільна валка під церковну браму і всі позлазили з возів. Сватки брали молоду під руки, а свашки — молодого, і поважним кроком, в супроводі всіх решти весільників, йшли до храму. Біля возів залишалися лише музики з візниками. Дійшовши до порогу церковці, молоді зупинялися, очікуючи, поки до них підійде священник і поведе їх до престолу.

Доки відбувається процедура вінчання, варто сказати кілька слів про місцевих музик, без яких весілля трудно собі уявити. До їх складу, в наших краях, входили 2 скрипки, цимбали і бубон. Трохи раніше — брав участь ще й контрабас, але у другій половині 30-х рр. його вже було занехано.

Отже, в Тур'ї, в описувані часи, було два таких оркестри (їх називали просто — музики): один під керівництвом Миколи Колодія, що був доволі вправним скрипалем, і другий, яким керував Степан Залужний (Храпун), що, до речі, був учнем гри на скрипці мого батька, який, будучи молодим, теж керував таким оркестром. У присілку Бачка був добрий оркестр, яким керував Славко Олексів (Івахів), і трохи слабший — під орудою Михайла Степанюка. Однак найвідоміші музики в нашій околиці були в Гутиську Тур'янським, якими керував скрипаль-віртуоз Франек Траскун. Були ще добрі музики на Вуглярках, під керівництвом Василька, що грав на скрипці, тримаючи смичок у лівій руці, приспівуючи, а наперемінку — і на трубі.

До танців на весіллі найчастіше музики грали вальси і польки, рідше — краков'яка, аркана, коломийку і зовсім рідко — гопака. Не знаю, як кому, а мені тодішня сільська музика ще й нині чомусь ближча до серця за класичні твори у виконанні навіть найславніших у світі симфонічних оркестрів, хоча останні дуже люблю. Може це у мене з тієї самої причини, що лугові і польові квіти мене більше приворожують, як шляхетні троянди, лілії, пійонії та інші витвори квітникарського мистецтва? Однак пора повернутися нам до того, що відбувається в церкві.

8. Вінчання

Підвівши молодих до тетрапеду, що стоїть посеред церкви, священник насамперед, кожного зокрема, запитував молодих: чи одружуються вони без чийогось примусу або тиску, чи за власним бажанням?⁸ Отримавши належну відповідь, що молода пара вступає у стан по-

---

⁸ Тут неточність, оскільки і раніше, і тепер священник запитує про це ще перед тим, як вести до тетрапеду — у церковному притворі. — В. Д.

дружнього життя добровільно, священник приступав до обряду вінчання. Але що ця процедура відбувається майже однаково по усіх українських церквах, то ми на цьому докладно зупинитися не будемо.

По вінчанні молодий брав свою молоду дружину під руку і статечно виводив з церкви; за ними — всі решта. Тепер молодий сідав поруч з молодою на “ї” воза і так вони їхали разом доти, поки дороги до їхніх домівок не розходилися. А свашки з друзками на цей час співали:

13-1.   Подякуймо попонькови, (2)
Як рідненькому батенькови,
Що він наших дітей звінчав, (2)
До купоньки пов'язав...

І далі:

14-5.   Ой січені борачки,
Січені, січені,
А вже наші молодята
Докупи злучені.

Ой січені борачки,
Січені на сіки,
А вже наші молодята
Злучені навіки.

Вчора була росадиця,
Нині — капустиця,
Вчора була дівчинонька,
Нині — молодиця.

Не з кожної росадиці —
Добра капустиця,
Не з кожної дівчиноньки —
Гарна молодиця.

Дорогою, аж до домівок, музики безперервно грали усяких веселих мелодій, а дружки зі свашками теж невпинно співали. Коли дороги до осель молодих розходилися, молодий прощався з молодю до вечора, пересідав на свою фіру і кожен зі своїм почтом повертався до своїх домівок.

Дома, позлізавши з возів, молода, а за нею — дружки й гості, заходили до хати і сідали за столи, на яких вже були розставлені страви. Навпроти молодої сідав дружба, який, як вже згадувалося вище, керував весіллям. Перед ним стояла пляшка горілки і “килішок”⁹. Перед тим, як приступити до трапези, всі присутні творили молитву. Відтак дружба запрошував до столу батьків; він наливав в чарку горілки і подавав батькові. Той бажав доньці (синові) щастя, здоров’я, многа літ, випивав горілку і відходив. Відтак підходила мати, і, хвилюючись, зі сльозами на очах бажала доньці (синові) щасливого подружнього життя, пригублювала чарчину і, втираючи сльози, відходила. Після матері за здоров’я молодої (молодого) випивав дружба, а за ним, по черзі, чарка ходила від одного гостя до другого, поки не обійшла за столом усіх.

Коли весілля відбувалося у господаря заможнішого та й не скупого, то він давав горілки ще й по другій чарці, а то і по третій. У біднішого — обходилося за одною, хоча у той килишок вміщалося не більше 20-25 грамів напиту. Тут треба зазначити, що в ті часи (за польського режиму) спиртні напої були дуже дорогими. Півлітрова пляшка 40-градусної “монопольки” коштувала 2 злотих і 20 грошів. На таку суму треба було продати не менше копи (60 штук) курячих яєць, або 25 кг жита. Словом, коли на весіллі було 3-4 літри горілки — то це вважало-

---

⁹ Келишок. — В. Д.

ся, що там було що випити. Проте основним напитком на кожному весіллі був “мід”, якого заготовляли багато і ним пригощалися досхочу, особливо, дівчора. А приготувляли його таким чином: у великих банях заварювали каву, цикорій, ягоди журавлини і засолоджували, замість дорогого цукру, сахарином. Відтак це вариво відстоювали, переціджували через сито і зливали до чималої діжі, що тільки для тієї цілі була призначена, яку одні в других позичали. Вміщалося в ту діжу не менше 100 літрів, а, може, і більше того “меду”. Наостанку, коли останній охолодився, в нього вкидали нарізані тонкими крижалками цитрини (лимони). Готувався напій за 2-3 дні до весілля.

9. Страви

Весільні страви в порівнянні з нинішніми не були такими вишуканими, проте вони були смачними і поживними. Насамперед напікали з білої муки чимало бабок, що заміняли хліб, а також повну діжку пирогів, начинених пшоняною кашею з сиром, які зверху посипалися цукровою пудрою. Далі були голубці (теж переважно з пшоняною кашею), смажена капуста на смальцеві, а у заможніших були ще драглі. Проте найвишуканішою і надзвичайно смачною стравою на весіллі була так звана підбивка. Готувалася вона з молодого телячого м'яса і пряженої до шоколадного кольору пшеничної муки. Наостанок подавали локшину чи гречану кашу з молоком. Усі страви споживали новими дерев'яними ложками.

Покінчивши з обідом, гості молилися і виходили з-за столів. Вже перед самим початком Другої світової війни по молитві ще співали:

15.

Величаво

Бо-же, вис-лу-хай бла - ган - ня, ни-щить не-до - ля наш край,

В єд-нос-ті си-ла на - ро-ду, Бо - же, нам єд - ність по - дай!

Боже, вислухай благання,
 Нищить неволя наш край,
 В єдності сила народу, (2)
 Боже, нам єдність подай!

Боже, здійми з нас кайдани,
 Не дай загинуть в ярмі,
 Волю зішли Україні, (2)
 Щастя і долю дай їй!

Співали у нашому селі ту молитву, що вважалася національно-церковним гимном, завдяки великій просвітнянській роботі членів Т-ва “Просвіта”. Польський режим переслідував тих, хто співав подібних пісень, особливо у місцях, де було скупчення людей. Проте національна свідомість потрохи брала верх над страхом покарання, і народ все більше і більше співав патріотичних пісень.

Вийшовши з-за столу, молодь заходилася танцювати. Коли весілля відбувалося взимку, то танцювали в хаті, а влітку — на подвір’ї. Забавлялися доти, поки дружба не наказував молодій з дружками сідати за столи, бо, мовляв, настала пора приступати до частовання (дарування).

10. Частовання

Коли всі весільники, виконуючи наказ дружби, поверталися до хати і сідали за столи, старша дружка зі своєю помічницею прямували до комори вбирати коровай. Вони обв'язували його довкіл рушником, зверху накладали барвінковий вінок, а посередині — встромляли задалегідь заготовлене “деревце” — вершок молодой смерічки, прикрашаючи його різнокольоровими паперовими квітками та стрічками. З цього приводу дружки співали:

16-1.   Світи, місяцю, згори (2)
Віконцем до комори,

Щоб було виднесенько (2)
Вбирати хорошенько.

Світи, місяцю, з гаю (2)
До нашого короваю...

Коли коровай був вже прибраний, дружки, що його вбирали, поверталися до світлиці і сідали за стіл. Дружба, що вже теж сидів за столом на своєму місці навпроти молодой разом зі своїм помічником, наказував сваткам коровай внести. Як лише сватки появлялися з короваєм на порозі світлиці, музики починали грати їм “козачка”. Ті, тримаючи вдвійку коровай, танцювали і тричі ним у напрямку молодой (молодого) вклонялися, а відтак ставили його на стіл перед дружною. Той, знявши з короваю вінок, надівав останнього на свого помічника, а помічник дружбі — через плече рушника. В цей час дружки починали співати:

17-5. Ой за гаєм доріженька,
За гаєм, за гаєм,
Посадили (Ганусеньку)
Та й за короваєм...

І далі:

18.-1. Ой благослови, Боже, (2)
І Пречиста Мати.

І Пречиста Мати, (2)
Коровай покряти.

Кряти і дробити, (2)
Всю родину дарити.

Тепер дружба запрошував батьків молодії (молодо-го) підійти до столу. Першою, як водилось, підходила мати. Помічник дружби подавав їй наповнену “медом” чарку, а дружки в цей час починали співати:

19.

Піднесено

За тим співали “Многая літа”.

Другий куплет тієї мелодії грали музики, і так повторювалося за кожним, хто підходив молодій (молодому) дарувати. В пісні лише змінювалося ім’я особи-дарувальниці.

Мати, тримаючи в руці чарчину, схвильованим голосом поздоровляла свою доньку з важливою у її житті подією, бажала щастя, здоров'я, многая літ! Випивши до дна (молода теж пригублювала свою чарку), клала на розстелену перед молодою хустинку гроші, цілувалася з нею, а відтак починала голосити, висловлюючи свій жаль, що її рідна дитина йде в чужу сім'ю; хто її там, мовляв, пожаліє, хто скаже ласкаве слово і т. д. Плакала мати, плакала й молода. Перша — бо вже знала смак гіркого свекрушиного хліба і усвідомлювала, що доведеться його скуштувати і доньці, друга — бо знала, що материнської ласки вже більше не буде, а попереду на неї чекає несолодка невістчина доля, про яку не один раз співала зі своїми подругами... Отримавши від дружби шмат короваю, мати зі сльезами відходила, а на її місце ставав батько, щоб дарувати. За ним підходили брати і сестри молодої, родина, сусіди та інші гості. Кожному з них, як вже говорилося, дружки співали вище наведену пісню, а за ними музики програвали мелодію. Крім останньої, коли підходив дарувати брат, то йому ще співали такої:

20-5.   Там на ставу, на ставочку
                 Плива огірочок,
                 Прийшов тобі дарувати
                 Рідненький браточок.

А сестрі:

                 Там на ставу, на ставочку
                 Пливала плотичка,
                 Прийшла тобі дарувати
                 Рідненька сестричка.

Молода продовжувала плакати чи, може, вдавала, що плаче, тепер молодичці подавали свій голос:

- 21-5. Ой не плач, молода,
Нехай дружки плачуть:
Вони так замуж хочуть,
Аж їм серця скачуть.
- Уже вікна посивіли,
Уже буде мороз,
Заспівай-но, старша дружко,
Хай почуєм голос.
- Молодиці ні с'як, ні так
До півтора року,
Поки в неї не лежить
Дитя коло боку.

Останнім дарував дружба, і йому дружки співали:

- 22-1. Дружба коровай крає, (2)
Золотий ножичок має.
- Що вкрає, то — в кишеню, (2)
Свій жінці на вечерю.
- Усі дари дарили, (2)
А на дружбу звалили.
- Встромив руку в кишеню (2)
І вийняв грошей жменю.
- Висипав на тарілку, (2)
Заплатив за горілку.

“Підошву” з короваю, як було заведено, дружба віддавав музикам. Хустину з дарованими грішми він

зав'язував на вузлик і під столом передавав молодій, але вона повертала йому ті гроші назад. Дружба передавав ті гроші вдруге, а молода знову їх йому повертала. Коли ж він передав їй вузлика з грішми втретє, вона їх брала і ховала за пазуху. Після того дружбі подавали хустку, яку він брав за два кінці, а за два протилежних — бралися молода із старшою дружкою. Так усі трое, тримаючись за ту хустину, виходили з-за стола, а за ними всі інші. Тепер знову починалися танці, які продовжувалися до того часу, поки не прибував молодий зі своїм почтом, щоби забрати молоду, тепер уже дружину, до свого дому (якщо він не йшов у зяті). Коли ж він “приставав” до молодої, то так вже і залишався у її домі. Але поки розповідь про весільний обряд піде далі, то варто привести тут кілька танців, які у ті часи на тур'янському весіллі грали.

Вальс-1

Помірно

The musical score for 'Вальс-1' is written in a single system with four staves. It is in the key of B-flat major (two flats) and 3/4 time. The tempo is marked 'Помірно' (Moderato). The first staff contains the first two measures of the melody. The second staff contains the next two measures. The third staff begins with a repeat sign and contains the next six measures. The fourth staff contains the final two measures, which end with a double bar line and repeat dots. Above the final two measures, there are first and second endings: '1' over a quarter note G5 and '2' over a quarter note G5.

Полька-1

гукливо

Musical score for Polka No. 1, consisting of five staves of music in 2/4 time, key of B-flat major. The tempo is marked 'гукливо' (lively). The score includes a first ending and a second ending.

Вальс-2

25.

Помірно

Musical score for Waltz No. 2, consisting of three staves of music in 6/8 time, key of B-flat major. The tempo is marked 'Помірно' (moderate). The score includes a first ending and a second ending.

Полька-2

26.

Рухливо

Musical score for 'Полька-2' in G major, 2/4 time. The score consists of four staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The melody is written in a single line. The second staff contains a repeat sign followed by a continuation of the melody. The third and fourth staves continue the piece, with the fourth staff ending with a double bar line and repeat dots.

Аркан

27.

В темпі маршу

Musical score for 'Аркан' in B-flat major, 4/4 time. The score consists of two staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of two flats (B-flat and E-flat), and a 4/4 time signature. The melody is written in a single line. The second staff continues the piece, ending with a double bar line and repeat dots.

Коломийка

28.

Прискорюючи

Розглянемо докладніше весільний обряд, коли молодий одружувався “додому”, тобто зі своєю дружиною мав жити в домі своїх родичів. Прийшовши зі своїм почтом на подвір’я молодої, його свашки починали співати:

- 29-1.   Ой вийди, матінко, з хати (2)
                     У кожусі пелехатім.
                     У кожусі пелехатім (2)
                     Свого зятя зустрічати.

З хати виходили батьки; мати несла на рушнику хліб, а батько — на тарілці “килішок” горілки, зустрічаючи свого зятя на помості. Молодий цілував хліб, а чарку лише пригублював, а відтак через плече її вихлюпував. Після того батьки запрошували прибульців до хати. Одначе у снігах дорогу молодому заступали сватки мо-

лодої, вимагаючи за неї “викуп”, що, як звикле, обмежувався пляшкою гор ілки. Отримавши належне, сватки пропускали молодого з його почтом до хати. Сватки (молодого) приносили з собою коровай і ставили його на стіл перед молодою, а той коровай, що там стояв, забирали і вручали його місцевим сваткам, а ті виносили його до комори.

Як тільки місцевий коровай був зі стола прибраний, молодий ставав на лавку і через стіл перескакував до молодої. Обіймаючи свою дружину, він намагався її поцілувати. Однак вона опиралася, бо при народі соромилася, не дивлячись на те, що була свого чоловіка законною дружиною. В ту ж мить гасло світло (про це постаралися сватки молодого), і вже в темноті була можливість молодим поцілуватися. Дружки, вдаючи, що бояться темноти, вчиняли вереск, але незабаром світло з’являлося, а за той час молодий, відтіснивши старшу дружку, сидів вже біля своєї молодої, наче і нічого не трапилося. Тепер всі гості молодого сідали за столи, за якими до того були лише молода з дружками. Останні, намагаючись викликати прибулих на “дуель”, починали співати:

30-5.   Місяць ясний, місяць ясний,
                    А зоря ясніша,
                    Таки наша молода
                    Від нього файніша.

Гості на “провокацію” не піддавалися і дружельно відспівували:

Місяць ясний, місяць ясний
І всі зорі ясні,
Таки наші молодята
Обидвоє красні.

Далі дружки починали, а свашки їм підспівували:

31-1. Сидить кіт на полиці (2)
В червоній рукавиці.
Витріщив оченята (2)
На наші молодята...

Завжди на весіллі співали і таку популярну пісню, як
“Там за гаєм, там за лугом”.

32.

Помірно

Там, за га-єм, там, за лу-гом, там, за га-єм, там, за лу - гом,
там мій ми-лий о - ре плу-гом.

Понесу я йому їсти, (2)
Чи не скаже мені сісти? (2)

Він наївся і напився, (2)
Коло плуга положився. (2)

— Чому лежиш, чом не ореш? (2)
Чом до мене не говориш? (2)

— А я лежу та й думаю, (2)
Що погану жінку маю. (2)

Якийсь час погостювавши в молодій, дружба молодого велів молодятам збиратися додому. Всі з-за стола

вставали, дякували за гостинність родичам молодій; молодий брав молоду під руку, виводив її з-за стола, а за ними виходили усі інші. Однак молода впиралася і виходити не хотіла; вона починала плакати, бо жаль було їй розлучатися зі своєю ріднею. По цей бік стола стояла мати і теж плакала разом з молодшими доньками (якщо вони були), тітками молоді...

Але на цьому весільна трагікомедія не кінчалася, а лише набирала розвитку: дорогу молодому — новоспеченому швагрові заступав молодший брат молоді, вимагаючи за сестру викупу. Молодий давав йому якісь там монети, але малий швагерко не погоджувався і вимагав більше. Торгувалися доти, поки доходили згоди і лише після того малий уступав дорогу. А дружки в цей час співали:

- 30-1.   Татарин, братик, татарин, (2)
                  Продав сестричку за таляр.
                  За коня вороного, (2)
                  За дукача золотого...

Це ще більше підливало олії до вогню, і сльози на очах появлялися в інших учасників дійства, хоча це було весілля...

Нарешті, після довгого плачу молоду вдавалося вгамонити. Але не надовго, бо на підлогу стелили рядно, і молода, знову плачучи, кланялася батькам в ноги, просила у них вибачення за свої провини і дякувала їм за хліб та сіль, за науку. Відтак рядно прибирали, і вона прощалася з молодшими сестрами і братами, з дідусем та бабусею, коли такі були. За тим молода прощалася зі своїми дружками — товаришками, з якими разом зростала, а відтак і дівувала, ділячись з ними своїми дівочими таємницями і мріями. На цьому весіллі для

дружок закінчувалося, і вони, попрощавшись зі всіма, розходились по домівках. Нарешті молодий молоду виводив з хати.

Коли до його дому було близько, то вони йшли туди пішки, а коли йти було далеко або аж на друге село, то їхали на возах чи санях. Одному із сватків мати вручала зав'язану в рядні постіль молодої, на якій молоде подружжя тепер спатиме. Решту приданого молоді прийдуть забирати згодом. Кожна тур'янська дівка, виходячи заміж, у своєму приданому обов'язково мусила мати скриню, що заміняла нинішню шафу для зберігання одяжі і коралів (намисто з правдивих коралів). Останні були дуже дорогими, бо щоб купити їх треба було продати молоду телицю. Скрині, як правило, купувалося на ярмарку; вони були розмальовані різнокольоровими малюнками, квітами тощо. Зачинялися на добрячі, ковальського виготовлення замки.

Прибувши до оселі молодого, молоду, раніш чим заводити до світлиці, відпроваджували до комори, куди сваток відносив і рядно з постіллю. Тут свашка здіймала з молодої вінок, а її голову пов'язувала хустиною, вузликом назад. Це означало, що молода вже вийшла з дівочого стану і стала молодницею, хоча, теоретично, вона ще була незайманою дівчиною. Треба зазначити, що у ті часи у переважній більшості дівчата вміли зберегти свою дівочу цноту до весілля... Молодий, вже без квітки у вилозі піджака, в супроводі свашки вводив свою дружину з комори до світлиці. Їх зустрічали музики маршем. Відтак звучав вальс для молодого подружжя, а згодом молоду, по черзі, "відбивали" і танцювали з нею інші. Весілля продовжувалося. Відтак знову всі сідали за столи, щоби повечеряти, а за тим свашки, свати та й інші гості, попрощавшись, розходи-

лись по своїх домівках. На тому весіллі закінчувалося, але лише для молоді.

11. Придани

Незабаром туди, де тепер знаходилась новоодружена молода пара, співаючи дорогою, йшли придани, так називали гостей на чолі з батьками молодої (молодого), близькими родичами, сусідами. Вони приносили з собою коровай і ставили його на столі. Це був коровай “від молодої” (“від молодого”). За столами збиралася новооб’єднана родина. Той коровай різали великими шматками і розкладали по тарілках перед кожним гостем. Погостившись з годину-другу, “приданці” дякували за “хліб-сіль” і поверталися додому. Тітки молодого (молодої) стелили молодятam постіль, після чого всі розходилися спати. Добре, коли це була літня пора, і молоде подружжя йшло спати до стодоли, а взимку шлюбна ніч проходила в хаті, де спали всі інші члени родини... І нічого, люди кохалися і народжували дітей, бо такими були тодішні умови життя.

12. Пересовини

Через два дні по весіллі молоде подружжя з батьками молодого (молодої) та іншими членами родини йшли до сватів (свекрів чи тестів) в гостину, що звалося пересовинами. Знову збиралася до купи новооб’єднана родина і гостювалася. З цього приводу вже не готувалося вишуканих страв, а варили два чималих баняки ритуальних страв: в одному — смажену капусту, а в другому — борщ. На цьому тур’янське весіллі закінчувалося.

Нинішньому поколінню моїх односельців чимало страв, які колись споживали наші предки, явно невідомі, а тому, користуючись нагодою, привожу їх перелік.

1. Печиво

1. Хліб житній, посипаний зверху тміном чи чорнушкою.
2. Хліб житньо-пшеничний, посипаний зверху тміном чи чорнушкою.
3. Підпалки з того ж тіста.
4. Бабки пшеничні у бляшаних формах.
5. Пироги пшеничні з пшоняною кашою і сиром.
6. Пироги пшеничні з сиром.
7. Пироги пшеничні з маком.
8. Пироги пшеничні з чорниціями сушеними.
9. Пироги пшеничні з сушеною садовиною.
10. Пироги пшеничні з квасолею.
11. Пироги пшеничні з вурдою (терта надрібно конопляна макуха).
12. Паляниці пшеничні, печені на плиті, прісні.
13. Паляниці пшеничні, печені на плиті, на поташі.
14. Тістечка здобні, форменні, печені, переважно, на Різдво.
15. Бараболі в “мундирах”, печені в грубці або духовці.

2. Варені страви

1. Бараболі обірані з олією чи шкварками.
2. Борщ пісний (бур'як, квасоля) з олією чи без неї.

3. Борщ скоромний (бур'як, квасоля) з салом чи молоком.

4. Борщ квасцевий (щавлевий), забілений молоком.

5. Суп картопляний, засипаний пшоном, скоромний або пісний.

6. Суп пшоняний на воді, пісний.

7. Суп пшоняний на молоці.

8. Суп гречаний на молоці.

9. Суп гречаний на воді.

10. Суп ячмінний на воді.

11. Суп ячмінний на молоці.

12. Суп перловий (пшеничний) на молоці.

13. Суп пшеничний на воді.

14. Галушки пшеничні на молоці.

15. Галушки пшеничні з картоплею, помащені шкварками.

16. Галушки гречані на молоці.

17. Локшина з м'ясним бульоном.

18. Локшина з молоком.

19. Локшина з сиром.

20. Локшина з сушенею.

21. Пенцак (ячмінна крупа) на воді з шкварками.

22. Пенцак (ячмінна крупа) на воді з молоком.

23. Капусняк пісний (капуста, мука, олія).

24. Сіменоха (суп з конопляної крупи).

25. Кваша (кисло-солодка сьорбанка з гречаної та житньої муки).

26. Лемішка (гречаний куліш) з молоком або шкварками.

27. Кльоцки картопляні впереміш з мукою.

28. Юшка з грибів.

29. Юшка із свіжої риби.

30. Юшка квасолева з сушенею.

31. Сіканка (молоді бур'ячки з пшоном).
32. Смажені молоді бур'ячки (волок)
33. Крулі (круглі, варені рибні котлети).
34. Вареники з капустою і картоплею.
35. Вареники з картоплею і грибами¹⁰.
36. Вареники з сиром.
37. Вареники з сиром і картоплею.
38. Вареники з вишнями.
39. Вареники з чорницями.
40. Вареники з суницями.
41. Вареники з вурдою.
42. Вареники гречані з сиром.
43. Голубці з пшоняною кашею.
44. Голубці з картоплею.
45. Каша пшоняна з пареним молоком.
46. Каша пшоняна з шкварками.
47. Каша пшоняна з сушеною (узваром).
48. Каша гречана з молоком.
49. Каша гречана з шкварками.
50. Каша перлова з молоком.
51. Каша перлова з шкварками.
52. Каша перлова з квасолею колоченою (соусом).
53. Каша ячмінна (пенцак) з молоком.
54. Каша ячмінна (пенцак) з шкварками.
55. Каша вівсяна з молоком.
56. Каша рисова з молоком.
57. Каша рисова з родзинками.
58. Каша з дині, засипана пшоном, на молоці.

---

¹⁰ Як показують наші спостереження, у той час і пізніше, до сьогодення включно відомі також на цих теренах і вареники з пшоняною кашею. — В. Д.

3. Смажені страви

1. Картопля в крижалках з салом або на олії.
2. Капуста на смальцеві або на олії.
3. М'ясо кусками з приправами.
4. Підбивка м'ясна з пряженою мукою.
5. Підбивка грибна з пряженою мукою.
6. Квасоля, біб, горох.
7. Кишка-кровянка з гречаною крупкою.
8. Ковбаса свиняча (домашня).
9. Мацьок (сальцесон).
10. Яешня з салом.

4. Салати

1. Свіжі огірки крижалками зі сметаною.
2. Зелена цибуля з сиром і сметаною.
3. Редька крижалками з олією.

5. Напитки

1. Кава правдива з цикорієм, молоком і сахарином.
2. Кава ячмінна з цикорієм, молоком і сахарином.
3. Молоко парене або свіже, а також кисле у глечиках.
4. Цвіт липовий замість чаю.
5. Узвар із сушені (компот).
6. Сік березовий свіжий або заправлений ячменем (кислий).

Утримування у належному стані сільських шляхів, містків та інших громадських споруд здійснювалося на кошти сільського бюджету, а також за допомогою шарварків. Крім того, чимало усяких добрих справ для села виконували ті парубки, котрі з тих чи інших причин не служили при війську і певну кількість днів вони мушили відпрацювати на користь громади. Тут слід відмітити і той факт, що всі ті безплатні роботи виконувалися не аби-як, аби день до вечора, а сумлінно, як для себе. У ті часи такого партацтва (від слова партач), якого понаучувалися наші люди в умовах більшовицької системи, бути не могло, бо чесна праця була в пошані. Так само було в пошанівку громадське або чуже добро. Для підтвердження сказаного можна привести хоча би такий приклад. У громадському ліску Бачці ніхто без дозволу не посмів зрубати навіть тоненької тички, не кажучи вже про велике дерево. Та що там дерево, чатиння з-під сосен не дозволялося згрібати, так як воно мало служити природнім добривом для лісу. Але без будь-яких перешкод односельці збирали там ягоди та гриби, яких родило багато. За належним порядком в ліску пильно стежив гайовий Ципріян, який при нагоді не забував відвідувачам Бачки нагадати, що лісовою стежкою треба ходити один за одним, а не юрбою, витоптуючи без потреби рослинність. А що можна спостерігати там нині? Деревя повирізувані до такої міри, що лісок проглядається наскрізь, глибокі колії від тракторних коліс прориті вздовж і впоперек, а на додаток — вся територія загаджена купами сміття та заліззяччям.

Весь той великий простір з південного боку села, що обмежується греблею (дорога на Соколівку), переволочнянськими угіддями та присілком Бачка, ще

в середині 30-х рр. був панськими сіножатями і лише незначна частина того масиву, що прилягала до ліска Бачки, використовувалася під ниву та плантацію прутів (промислова лоза), називався Стависьком. В давнину, як розповідали старі люди, через Стависько протікала річка, яка, особливо весною, широко розливалася, утворюючи широкі плеса — ставки. Від чого, вірогідно, пішла сама назва масиву.

На початку нинішнього [XX ст. — В. Д.] століття заходами австрійського уряду, а може, й самого землевласника Баворовського, через Стависько були прокопані меліоративні канали, якими зайва вода була відведена у річку Радославку, що протікає в Топорові, а осушені болота стали сінокосами, що забезпечували сіном місцеві фільварки. Один з них був розташований по лівому боці дороги з Тур'я на Бачку, неподалік містка через канал. У тому фільварку було понад 30 молочних корів, з десяток робочих і кілька виїзних коней та інша живність. Обслуговували те господарство коло десятка штатних робітників, а на сезонні роботи наймалися незаможні тур'янці і бачанці. Згадані вище канали були дуже ретельно викопані: їхні русла були обплетені лозою (щоб не осушався берег), там водилася риба і було де скупатися, хоча це була приватна власність і доступ стороннім, до певної міри, розуміється, був обмежений. У середині 30-х рр. та частина Стависька, що розташована по лівому боці головного каналу (менші називаються жилами), — “Осичина”, була розпарцельована і викуплена селянами Переволочна, Бачки і тур'янами.

На Синичеві, по той бік каналу, відразу за містком ліворуч, посеред соснового лісу була дуже гарна вілла, яку місцеве населення називало палацом. Туди влітку панство з'їжджалося на відпочинок, а взимку — на по-

лювання. Поруч палацу був гарненький садок і багато квітів. Неподалік знаходилось лісництво з усякими господарськими будівлями. Там було контора лісничого, що керував великим лісовим господарством, яке належало тому ж магнатові Баворовському. Із Синичева до залізничної станції Ожидів була прокладена вузькоколійка, по якій спеціальними вагонками, до яких запрягали коней, сільські дядьки наймалися своїми кіньми вивозити колоди. Там, біля самої станції знаходився чималий тартак, де ті колоди розрізалися на дошки та інші пиломатеріали, а відтак вивозилися за кордон.

Те поле, що знаходиться між Яцевим Кутом, Димунами і гостинцем (так колись тур'яни називали центральну сільську дорогу), ще на початку 30-х рр. було будівельним майданчиком терпентівні (фабрики, що мала виготовляти із соснових пеньків скепідар). Там вже було навіть дещо побудовано: червоний цегляний будиночок (мабуть склад для готової продукції), що був обведений ровом з водою, круглі муровані басейни і чимало усякого технологічного устаткування. Вся територія того об'єкту була обведена добротною, з колючого дроту, огорожею, а також солідним ровом. Однак з невідомих причин те будівництво було припинено, а відтак і зовсім ліквідовано; сама земельна ділянка була розпарцельована і викуплена тур'янами.

На віддалі кілька сот метрів на північ від згаданого вище майданчика, посеред панського лану було коло 5 га соснового лісу. Напрошується догадка, що це маленький залишок лісів, що були на місці нинішніх тур'янських полів у давнину. Нині можна собі лише уявити, якою лісовою хащею була Дашкова Долина?..

Величезних людських, матеріальних і духовних втрат зазнало Тур'є в лихоліття Другої світової війни, а особливо у післявоєнні роки, коли у наших краях лютував страшний більшовицький терор. Ще на початку березня 1944 р., коли фронт стояв під Бродами, село захопила більшовицька партизанка під командою генерала НКВД — лютого українофоба І. Наумова. Грабувала село та орда довше тижня, доки була вигнаною у бродські ліси німецькою військовою частиною за допомогою танків, артилерії та авіації. Внаслідок тієї акції згоріло коло 30 будівель, загинуло 9 тур'ян. І лише 6 бандитів були вбиті на тур'янських полях. Інші матеріальні втрати, яких зазнало село з боку тих горе-партизанів, були, приблизно, такими: 50 коней, стільки ж возів, коло сотні свиней та дуже багато інших продуктів харчування, а також фуражу для коней. Панічно втікаючи, бандити підпалили плебанію (там знаходився їхній штаб), однак до нинішнього дня невідомо, куди поділися священник І. Тимчук з дружиною та їхня служниця? На пожарищі їхніх останків не знайдено, і можна лише здогадуватися, що з ними сталося. Односельці зробили на їх пам'ять символічну могилу поруч із захороненням подружжя Герасимовичів.

За приблизними даними, загально людські втрати с. Тур'я внаслідок лихоліття Другої світової війни і післявоєнного більшовицького терору такі: не повернулися з фронту — 51 чол; загинули від рук НКВД — 37 чол; інші, які загинули під час Другої світової війни і в повоєнні роки — 36 чол; були вислані у глибину московської імперії — 53 чол. Тут, за браком даних, не наводиться кількість тур'ян, які були вивезені на примусові роботи до Німеччини.

**Перелік громадян села Тур'є,
що не повернулися з Другої світової війни
1939-45 рр.**

1. Демчишин Дмитро Іванович 1901 р.н.
2. Якимович Іван Герасимович 1915 р.н.
3. Сподарик Іван Васильович 1912 р.н.
4. Литвин Іван Кирилович 1901 р.н.
5. Дяків Іван Петрович 1913 р.н.
6. Костів Гнат Іванович 1916 р.н.
7. Петришин Степан Васильович 1914 р.н.
8. Маслюк Гнат Іванович 1910 р.н.
9. Лещишин Михайло Гаврилович 1907 р.н.
10. Лещишин Петро Васильович 1905 р.н.
11. Дяків Василь Семенович 1901 р.н.
12. Березяк Іван Петрович 1925 р.н.
13. Березяк Степан Васильович
14. Шарабун Гриць Федорович 1910 р.н.
15. Шарабун Михайло Федорович 1911 р.н.
16. Шевчук Йосип Климович 1910 р.н.
17. Бай Василь Гнатович 1912 р.н.
18. Завалій Іван Андрійович 1913 р.н.
19. Таланчук Дмитро
20. Ковалишин Микола 1902 р.н.
21. Тарас Дмитро Андрійович
22. Тритяк Кіндрат Дем'янович
23. Багнюк Василь Федорович
24. Багнюк Степан Федорович
25. Зохнюк Дмитро Дем'яноч
26. Демчик Мартин Михайлович
27. Івахів Степан Олексійович

28. Шевчук Йосип Климович
29. Олива Дмитро Євстахович
30. Таланчук Микола
31. Цебровський Петро
32. Тиховецький Михайло
33. Якимович Денис
34. Малий Степан
35. Прокопи шин Михайло
36. Литвин Михайло
37. Ковальчук Петро
38. Ковальчук Іван
39. Шарабун Михайло
40. Шарабун Гриць
41. Лехів Гриць
42. Завалій Василь
43. Дубас Гриць
44. Демчишин Петро
45. Дубас Іван
46. Цебровська Марія
47. Шевчук Ілько
48. Шевчук Гриць
49. Іванів Петро
50. Івахів Петро
51. Березяк Юстина
52. Дяків Василь Матвійович 1922 р.н.¹¹

* * *

---

¹¹ Уточнення зі слів уродженця цього села, мого тата Дяківа Михайла. — В. Д.

Перелік громадян села Тур'є,
що загинули від рук чекістів в 1944-1950 рр.

1. Завалій Іван Семенович
2. Колодій Михайло Гаврилович
3. Цебровський Іван Тимкович
4. Таланчук Іван Лук'янович
5. Березяк Петро Тимкович
6. Бай Петро
7. Бажин Іван Васильович
8. Цюлуйман Іван Васильович
9. Кухта Лука¹²
10. Прокопишин Степан Васильович
11. Прокопишин Дем'ян
12. Чикальський Михайло
13. Демчишин Роман
14. Шарабун Текля
15. Тимчук Іван (священик)
16. Тимчук Ольга (попадя)
17. Прокопишин Галина
18. Баран Юлія
19. Бай Степан
20. Демчик Іван
21. Цебровський Петро
22. Цебровський Лука
23. Горбовий Іван
24. Шевчук Василь
25. Стеблій Антін
26. Стеблій Семен

---

¹² Тут, мабуть, помилка, оскільки, за словами згадуваного Дяківа Михайла, Кухта Лука помер після війни у Соколівській лікарні. Ці відомості підтверджують і інші місцеві жителі. — В. Д.

27. Горбова Текля
28. Березяк Василь
29. Савула Іван
30. Шевчук Петро
31. Литвин
32. Шевчук Гриць
33. Стеблій Іван
34. Стеблій Кіндрат
35. Стеблій Петро
36. Петришин Степан
37. Березяк Василь (Мартинський)

* * *

**Перелік інших громадян села Тур'є,
що загинули під час Другої світової війни
і в повоєнні роки**

- Лесик Кость Григорович 1902 р.н.
Лесик Текля Іванівна 1906 р.н.
Малиновський Павло Дмитрович 1908 р.н.
Шарабун Текля Григорівна 1921 р.н.
Цебровський Гриць Іванович 1907 р.н.
Березяк Ольга Олексіївна 1920 р.н.
Цебровський Мелетій Якович 1922 р.н.
Стирський Микита Семенович 1901 р.н.
Стирська Ганна Яківна 1903 р.н.
Стирська Марія Микитівна 1924 р.н.
Сподарик Марія Лук'янівна 1900 р.н.
Чикальський Степан Васильович 1908 р.н.
Дяків Іван Степанович 1921 р.н.
Дяків Настя Матвіївна 1910 р.н.

Іванейко Іван Іванович 1897 р.н.
Березяк Михайло Григорович 1907 р.н.
Горбовий Петро Іванович 1907 р.н.
Горбовий Микола 1922 р.н.
Горбова Марія 1904 р.н.
Горбова Настя Іванівна 1909 р.н.
Горбова Мінодора 1932 р.н.
Горбова Настя 1907 р.н.
Шалапата Степан 1907 р.н.
Шалапата Марія 1900 р.н.
Шалапата Михайло Степанович 1927 р.н.
Шалапата Петро Степанович 1930 р.н.
Шалапата Степанія Степанівна 1930 р.н.
Шалапата Марія Степанівна 1932 р.н.
Шалапата Іван Степанович 1934 р.н.
Шалапата Ганна Степанівна 1936 р.н.
Горбова Ликерія 1914 р.н.
Сподарик Мелетій Ількович 1925 р.н.
Дяків Василь Якович
Лаголола Іван Кіндратович
Лаголола Лука Кіндратович
Лаголола Василь Кіндратович

* * *

**Перелік громадян села Тур'є,
що були виселені більшовиками в глибину Росії
в 1940-51 рр.**

Олива Іван
Саган Марія
Бачинський
Куриляк Микола

Куриляк Ганна
Куриляк Степан
Куриляк Катерина
Куриляк Марія
Куриляк Роман
Куриляк Гриць (+)¹³
Ушкало Дмитро
Ушкало Текля
Ушкало Іван
Ушкало Василь
Бажин Юлія
Березяк Микола
Березяк Марія
Лесик Іван
Лесик Тетяна
Лесик (син)
Цебровський Петро
Цебровська Катерина
Цебровська Степанія
Цебровська Ганна
Олива Степан (+)
Олива Катерина (+)
Олива Мирон
Завалій Лука
Цебровський Лука
Цебровська Настя
Цебровський Іван
Підставський Василь
Підставська Настя
Підставська Марія
Підставська Ганна

---

¹³ Хрестиками відзначені ті особи, що загинули на чужині.

Стирський Михайло
Стирська Ольга
?
? (діти)
?
Бай Степан
Бай Марія
Олива Степан
Олива Настя
Олива Іван
Олива Степанія
Садовий Володимир
Цебровський Іван
Цебровська Ганна
Залужна Марія
Залужна Ганна
Залужна Настя
Цебровський Михайло
? ¹⁴

* * *

---

¹⁴ Ці позначення належать авторів — С. Курилякові. — В. Д.

Відомість про місця поховань на терені села Тур'я за 1914–53 рр.

1. Військовий цвинтар поранених на фронті під Бродами вояків австро-угорської армії з війни у 1914-18 рр. Могили занедбані.

2. Братська могила вояків УПА (коло 60 чол.), що восени 1944 року потрапили у засідку військ НКВД в лісі неподалік хутора Марціни (за Гутиськом).

3. Могила двох вояків УПА, що знаходиться біля Бажинської фігури по дорозі з Тур'я на Бажини, впорядкована.

4. Спільна могила вояків УПА і громадян с. Тур'я, що загинули від рук енкаведистів у 1944-52 рр. Знаходиться на тур'янському цвинтарі; впорядкована.

5. Нині приблизно відоме місце захоронення німецького вояка Стефана Гіршбергера, 1915 р.н., обергефрайтера, що загинув влітку 1944 р. від міни, закладеної під місток на річці Стир більшовицькими партизанами.

6. В ліску Бачці, на місці колишньої кошари, де заковували селяни тварин, які загинули, знаходиться поховання жидівської сім'ї Ліпських із Соколівки (подружжя з дорослою донькою), які влітку 1943 р. були розстріляні двома поліцаями з топорівської дільниці.

* * *

Дубно-Тур'є-Дубно
1994 р.

Про автора

Народився 1927 р. в селі Тур'є Радехівського повіту Тернопільського воєводства (за тодішнім адміністративним поділом), у незаможній родині Миколи та Ганни Куриляків. З шести років пас єдину батьківську корову, а наступного — пішов до школи, де у 1939 р. закінчив 4 класи. Згодом допомагав батькам у домашньому господарстві. У серпні 1943 р. був прийнятий у члени “Юнацтва” (молодіжна ланка ОУН), де виконував певні обов'язки в структурах УПА. В січні 1945 р., разом зі всією своєю родиною, був заарештований з конфіскацією усього домашнього майна. Сам був тричі засуджений комуністсько-московським режимом на загальний термін 22 р. Відбув 14 літ в тюрмах і концтаборах, і 6 років на засланнях. Решту життя проживав у м. Дубні на Волині.

* * *

Степан КУРИЛЯК

**ТУР'ЯНСЬКІ ГАЛІ
(гагілки)**

Передслово

Подумки повертаючись у своє далеке дитинство, я не можу без щему в серці згадувати те величезне пісенне багатство, яким Господь наділив був наш український народ, а в тому числі і моїх односельчан. Особливо, моє рідне Тур'є заповнювали пісні на Великдень, коли усі три святкові дні і вечори по сільських кутках лунали галі (гагілки), наповняючи душі людей радістю земного буття та приходу так довго очікуваної весни.

Слід однак відзначити, що напротивагу Різдвяним колядкам, у яких прославляється народження Сина Божого, галі в основному є піснями світськими, у яких майже не згадується про Воскресення Христове. Звідси напрошується догадка, що галі є звичайнісінькими веснянками, яких співали на Русі ще до того, як було прийняте нашими предками християнство і лише значно пізніше вони були пристосовані до Великодних свят. Нині, на превеликий жаль, галі залишили по собі лише далекий приємний спомин.

Намагаючись хоча б у незначній мірі спричинитися до відродження пам'яті про ту колишню таку багату пісенну скарбницю нашого народу, я зробив спробу скомпонувати цю маленьку збірочку тур'янських галів, які записав від моїх тіток Ольги Цебровської, 1919 р.н. і Марії Романів, 1921 р.н. Плекатиму надію, що, може, колись комусь моя скромна праця стане у пригоді.

С. К.

Рано-раненько

Помірно

Ра - но - ра - нень - ко,   ще ку - ри не пі - ли,

як Хрис - тос   вже вос - крес,   во - іс - ти - ну   вже вос - крес.

Рано-раненько, ще кури не піли,
Як Христос вже воскрес,
Воістину вже воскрес!

А ще раніше Ганусенька встала,
Що Христос вже воскрес,
Воістину вже воскрес!

Раненько встала, сад позамітала,
Бо Христос вже воскрес,
Воістину вже воскрес!

Раненько встала, земельку скопала,
Бо Христос вже воскрес,
Воістину вже воскрес!

Раненько встала, виноград садила,
Бо Христос вже воскрес,
Воістину вже воскрес!

Чи ви чули?

Бадьоро

Чи ви чу - ли, чи не чу - ли, як вік - на бри - ні - ли

Як вік - на бри - ні - ли?

— Чи ви чули, чи не чули,
Як вікна бриніли? (2)

Понад наші воротонька
Журавлі летіли. (2)

— Куди ж вони полетіли?
— По мід, по горілку. (2)

— Кого ж будуть напувати?
— Богацькую дівку. (2)

А богацьку напували,
А бідну узяли. (2)

До бідної дівчиноньки
Старостів післали. (2)

Жучок

Учасники гаївки стають парами в довгий ряд, обличчями один до одного. Кожен тримає своєю правою рукою ліву, а лівою — праву руку зверху кисті іншого учасника. По цих “крісельцях” ходить дитина — “Жучок”. Як “Жучок” перейде по руках, то пари, які позаду, перебігають наперед і гра продовжується далі¹⁵.

Помірно

Хо-дить жу-чок по ду - би-ні, а жу-чи-ха по ка - ли-ні.

Грай, жуч-ку, грай, не-бо-же, най тя Пан-Біг до-по-мо-же,

грай, жуч - ку, грай.

Ходить жучок по дубині,
А жучиха по калині.
Грай, жучку, грай, небоже,
Най тя Пан-Біг допоможе,
Грай, жучку, грай!

На жучкови жупан ясний,
Бо й сам жучок дуже красний,
Грай, жучку, грай, небоже,
Най тя Пан-Біг допоможе,
Грай, жучку, грай!

¹⁵ Тут і далі подаю коментар на основі власних польових досліджень. — В. Д.

На жучкови жупанчина,
І сам жучок, як дитина,
Грай, жучку, грай, небоже,
Най тя Пан-Біг допоможе,
Грай, жучку, грай!

На жучкови камезелька,
Пристав жучок до серденька.
Грай, жучку, грай, небоже,
Най тя Пан-Біг допоможе,
Грай, жучку, грай!

На жучкови черевички,
І сам жучок невеличкий,
Грай, жучку, грай, небоже,
Най тя Пан-Біг допоможе,
Грай, жучку, грай!

Шевчики

Бадьоро

Ко - ло мос - та - бро - ду бра - ла дів - ча во - ду.

ман - дру - ва - ли три шев - чи - ки з хо - ро - шо - го ро - ду. ро ду.

Коло моста-броду брала дівча воду,
Мандрували три шевчики з хорошого роду. (2)

— Добрий вечір, дівча, щось маю сказати,
Чи нема тут де господи переначувати? (2)

— Є в лісі хатина, добрая господя,
Майстер старий, майстер старий, майстрова молода. (2)

Як ви добрі люди — вам господя буде,
Як ви добрі ремісники — робота вам буде. (2)

— А ти, старий майстре, іди по горілку,
Ти, молода майстрово, припечи печінку. (2)

Горілку випили і печінку з'їли,
Поскидали камезолі й до роботи сіли. (2)

Ой викинув майстер сім пар чобіт шити,
А сам пішов до аренди мід-горілку пити. (2)

Шиють шевці, шиють, шиють-вишивають,
На молоду майстрову щораз поглядають. (2)

— Ти, молода майстрово, маєш грошей много,
Мандруй з нами — молодцями, покидай старого. (2)

Ніхто того не чув, тільки майстрів хлопець,
Зараз скочив до оренди: Де тут є мій отець?! (2)

— Ой тату, мій тату! П'єш ти мід-горілку —
Шевці маму підмовляють іти у мандрівку. (2)

— Ой сину, мій сину, неправда ж то тому:
Твоя мама, моя жінка — роду не такого. (2)

— Ой тату, мій тату, як мені не віриш,
Коли прийдем додомоньку — в серце мені стрілиш. (2)

Заки вернув майстер з оренди додому,
Вже вибралась майстрова з шевцями в дорогу. (2)

— Запрягайте, хлопці, коней вороненьких,
Доганяйте свою маму й шевців молоденьких! (2)

Здігнали майстрову аж коло Дунаю,
А вона їм відказала: Я майстра не знаю. (2)

Взяв майстер майстрову за білі боки,
Кинув майстер майстрову у Дунай глибокий: (2)

— Ой пливи, майстрово, від краю до краю,
Було мені не казати: Я майстра не знаю. (2)

Ой пливе майстрова, як по воді гуска:

— Ратуй, ратуй, мій миленький, я Твоя голубка. (2)

— Ой пливи, майстрово, аж на білий камінь,
А там сядеш — відпочинеш на вік-віків, амінь. (2)

А на церкві біла бляха

Жартівливо

А на цер-кві бі - ла бля-ха, не бій - те - ся, дів - ки, ля - ха.

А - ні ля - ха, а - ні па - на: вже пан - щи - на ска - со - ва - на.

А на церкві біла бляха,
Не бійтеся, дівки, ляха.
Ані ляха, ані пана:
Вже панщина скасована.

На панщину ходжу, ходжу,
Нігди панам не догоджу.
Не догоджу панам в світі,
Хоча ходжу в зимі й в літі.

Наші діди бідували,
Бо панщину відбували.
А ми собі паняночки,
Бо не знаєм панщиночки.

Уже тії пішли в кути,
Що носили на нас пруги.
Уже тії отамани
Пішли в поле за плугами.

Ой зацвили фіялочки

Учасники беруться за руки, ходять колом та співають.

Бадьоро

The image shows two staves of musical notation in G major (one sharp) and 2/4 time. The first staff contains the melody for the first line of the song, and the second staff contains the melody for the second line. The lyrics are written below the notes.

Ой за - ви - ли фі - я - лоч - ки, зац - ви - ли,
У - сю го - ру ка - м'я - ну - ю у - кри - ли.

Ой зацвили фіялочки, зацвили,
Усю гору кам'яную укрили. (2)
По тій горі паняночки бродили,
А за ними парубочки ходили. (2)

Ходить, ходить паняночка злегенька,
А за нею матусенька зтихенька. (2)
— Ой не ходи, матусенько, за мною,
Бо не маю порадоньки з тобою. (2)

Ходить, ходить паняночка зтихенька,
А за нею братуненько зтихенька. (2)
— Ой не ходи, братуненьку, за мною,
Бо не маю порадоньки з тобою. (2)

Ходить, ходить паняночка злегенька,
За нею її миленький зтихенька. (2)
— Ходи, ходи, мій миленький, за мною,
Бо я маю порадоньку з тобою. (2)

Кругом, кругом

Учасники беруться за руки, ходять колом та співають.

Помірно

Кру - гом, кру - гом гар - ні хлоп - ці, у - сі гар - ні
у - сі гар - ні, всі мо - лод - ці,
до од - но - го, лиш не - ма тут ми - лень - ко - го.

Кругом, кругом гарні хлопці,
Усі гарні, всі молодці,
Усі гарні до одного, (2)
Лиш нема тут миленького.

Там на горбі, на горбочку
Позбирались парубочки,
А голубка сизокрила (2)
Була збоку та й тужила.

Ту голубку ми ловили
І довкола обступили:
— Ой, голубко, чого тужиш? (2)
Вибирай си кого любиш.

— Як же мені не тужити:
Я не маю тут з ким жити,
Бо мій милий-чорнобривий (2)
У могилі, вже не живий.

Ой червоне ябко

Помірно

Ой чер-во-не яб - ко ви-сить на вер - шку

Всі хлоп-ці гу - ля - ють, а мій при вій - ську.

Ой червоне ябко висить на вершку,
Всі хлопці гуляють, а мій при війську. (2)

Всі хлопці гуляють, всі спацерують,
А моїм миленьким дизицирують. (2)

Купи мені, мамо, золоте перо,
Буду лист писати аж до милого. (2)

Буду лист писати, нехай він їде,
Нехай милий знає, як мила живе. (2)

Ой вивела коня ще й усідлала,
Винесла рушничок, йому подала. (2)

Винесла рушничок, ще й порушничок,
То тобі, миленький, до білих ручок. (2)

Ой ду-ду-ду-ду, ой ду-ду-ду-ду,
Пробила ногу на суху груду. (2)

Не так на груду, як на тернину,
Приїдь-но, миленький, хоч на годину. (2)

Наша церква

Жваво

На - ша цер - ква на гор - боч - ку, В виш - не - вім са - доч - ку,

В виш - не - вім са - доч - ку, В виш - не - вім са - доч - ку.

Наша церква на горбочку,
В вишневім садочку. (3)
Ходять хлопці і дівчата —
Наші соколята. (3)

Сіла Ганя на паркані,
Спустила косоньки. (3)
— Ходіть, ходіть всі до мене,
Молоді дівоньки. (3)

Будем собі, молоденькі,
Хлопців вибирати. (3)
Будем собі веселеньких
Пісеньок співати. (3)

І той гарний, і той гарний,
І той непоганий. (3)
А між ними мій миленький,
Як намальований. (3)

— Який тебе, мій миленький,
Маляр намалював? (3)
Що на Твоє біле личко
Краси не жалував? (3)

— Мене маляр не малював,
Но Господь-Бог з неба. (3)
Бо на моє біле личко
Красотоньки треба. (3)

Ходила Галя

Учасники беруться за руки, ходять колом та співають.

Помірно

The image shows two staves of musical notation in G major (one sharp) and 6/8 time. The melody is simple and consists of eighth and quarter notes. The lyrics are written below the notes.

Хо - ди - ла Га - ля бе - ре - гом мо - ря

Хо - ди - ла Га - ля бе - ре - гом мо - ря.

Ходила Галя берегом моря. (2)
За нею хлопці ходять довкола. (2)

— Чого ти, Галю, від нас тікаєш? (2)
Певно ти, Галю, писанок не маєш? (2)

— Маю писанок штири гатунки. (2)
Від вас не пила'м жадного трунку. (2)

Не пила пива ані гарбати, (2)
Не люблю Гриця, бо бородатий. (2)

Люблю медочок, бо солоденький, (2)
Люблю козака, бо молоденький. (2)

Ой два братики¹⁵

$\text{♩} = 168$ Просто

Пус - ти - ла ко - ня в чис - то - є по - ле.
Пус - ти - ла ко - ня в чис - то - є по - ле.

The image shows a musical score for the song 'Ой два братики'. It consists of two staves of music in 6/8 time, with a tempo marking of quarter note = 168. The melody is written in a single line on a treble clef staff. The lyrics are written below the notes. The first staff has a key signature of one flat (B-flat) and a common time signature of 6/8. The second staff has a key signature of one flat and a common time signature of 6/8. The lyrics are: 'Пус - ти - ла ко - ня в чис - то - є по - ле.' The first staff has a 'V' marking above the second measure and a '(=)' marking above the eighth measure. The second staff has a 'V' marking above the second measure and a '(=)' marking above the eighth measure.

Ой два братики траву косили,
Ганя-сестриця їсти носила. (2)
Здибала Ганя двох нежонатих,
Та й дали Гані коня тримати. (2)

А сами сіли снідання їсти,
Навіть не дали Гані присісти. (2)
Дивиться Ганя, що неправдонька,
Що вже не буде їй порадоньки. (2)

Пустила коня в чистеє поле,
Сама вскочила в синее море. (2)
А як скакала, то повідала,
Щоб з того моря води не брали, (2)

Траву-сіножать, щоб не косили,
В городі терен щоб не копали, (2)
В лузі калину щоб не ламали,
По білих мостах щоб не ходили. (2)

Бо тії мости — Ганині кости,
В лузі травиця — Ганині коси, (2)
В лузі калина — Ганині лиця,
В морі водиця — Гані кровиця. (2)

¹⁶ Слова у записі С.Куриляка, мелодію записав у листопаді 2008 року В. Дяків у с. Лабач від Біди (дівоче Мисак) Катерини Василівни (1923 р.н. у с. Підсокіл); у ноти завела Анна Черноус.— В. Д.

Ой там під дубом

Ой там під дубом, під дубиною, (2)
Там сидів голуб з голубиною. (2)
Сиділи впарі, цілувалися, (2)
Крильцем до крильця обіймалися. (2)
Надійшов стрілець із темних лугів, (2)
Стрілив-розлучив з пари голубів. (2)
Голуба забив, голубку зляпав, (2)
Сиву голубку зі собою взяв. (2)
Приніс додому — сипле пшеницю, (2)
Сипле пшеницю, дає водицю. (2)
— Ой на їж, на пий, сива голубцю. (2)
— Не буду їсти, не буду пити:
Такий світ милий — нема з ким жити. (2)

А ти, дівчино

Маршово

А ти, дів - чи - но, гар - на і пиш - на,

Чом ти до ме - не зве - чо - ра не вий - шла?

— А ти, дівчино, гарна і пишна,
Чом ти до мене звечора не вийшла? (2)

— А як я можу звечора ходити,
Коли нас будуть вороги судити. (2)

— Нехай же судять, як лише вміють,
Прийде хвилина — вони поніміють. (2)

— Ой ти, козаче, з руського краю,
Чи ти не знаєш, де я мешкаю? (2)

А я мешкаю коло криниці,
Приходи, козаче, на вечорниці. (2)
А я мешкаю край доріженьки,
Приходи, козаче, на пиріженьки. (2)

Заріжу гуся, не обійдуся,
Заріжу двоє, серденько моє. (2)
Ще й качурика чорнокрилого
Для козаченька, для молодого. (2)

А моя хата гонтами крита,
Приходи, козаче, хоч буду бита. (2)
Хоч буду бита, знаю за кого:
За козаченька, за молодого. (2)

Ой молода удова

Нешвидко

The image shows two staves of musical notation in G minor (one flat) and 4/4 time. The first staff contains the melody for the first line of the song, and the second staff contains the melody for the second line. The lyrics are written below the notes.

Ой мо - ло - да у - до - ва по - ро - ди - ла си - нів два,
Гей, гей, у - ха - ха, в ти - хий Ду - най пус - ти - ла.

Ой молода удова
Породила синів два,
Гей, гей, уха-ха,
В тихий Дунай пустила:

— А ти, водо, ти, Дунай,
Моїх діток доглядай.
Гей, гей, уха-ха,
Моїх діток доглядай!

А ти, жовтий пісочок,
Годуй моїх діточок.
Гей, гей, уха-ха,
Годуй моїх діточок!

А за літ дваццять п'ять
Вийшла вдова воду брать.
Гей, гей, уха-ха,
Вийшла вдова воду брать.

Вийшла вдова воду брать,
Став корабель припливать.
Гей, гей, уха-ха,
Став корабель припливать.

Став корабель припливать
І до вдови промовлять.
Гей, гей, уха-ха,
І до вдови промовлять:

— Ой ти, вдово молода,
Чи ти любиш хлопців два?
Гей, гей, уха-ха,
Чи ти любиш хлопців два?

— За одного сама йду,
За другого дочку шлю.
Гей, гей, уха-ха,
За другого дочку шлю.

Яка сталась новина,
Що йде мати за сина.
Гей, гей, уха-ха,
Що йде мати за сина.

Який тепер світ настав,
Що брат сестри не впізнав.
Гей, гей, уха-ха,
Що брат сестри не впізнав.

Женчики

Поволі

Ой у по - лі кри - ни - ця, ой у по - лі
кри - ни - ця, дов - круг не - ї пше - ни - ця.

Ой у полі криниця, (2)
Довкруг неї пшениця.

Там її женці жали, (2)
Золоті серпи мали.

А срібні колодочки, (2)
Там жали паняночки.

Дівчата косатії, (2)
Парубки вусатії.

Там було добре жати, (2)
Було з ким розмовляти.

Ладам, женчики, ладам, (2)
Буде горілка з медом.

Живо, женчики, живо,
Буде горілка й пиво.

Стоїть пан на воротах (2)
У червоних чоботях.

Горілочку тримає, (2)
Женчиків виглядає:

— Десь мої женці бавлять? (2)
— На полі копи ставлять.

Наставили копочок, (2)
Як на небі зірочок.

Так ті копоньки красні, (2)
Як ті зіроньки ясні.

Та й сплели ще віночок, (2)
З колосочків й квіточок.

Котився вінець з гір'я (2)
До пана на подвір'я.

З подвір'я до стодоли, (2)
З стодоли до комори.

З комори на нивоньку, (2)
В щасливу годиноньку.

Про автора

Народився в с. Тур'є нині Буського району Львівської обл. у незаможній родині Миколи та Ганни Куриляків. До початку Другої світової війни закінчив місцеву 4-класну школу, одночасно допомагаючи батькам у домашньому господарстві.

У 1945 р. був заарештований енкаведистами разом зі всією родиною і довгі роки карався у московських тюрмах, концтаборах та засланнях. Решта свого життя вимушений був доживати за межами Галичини, оселившись у м. Дубні на Волині.

С. К.

ЗМІСТ

<i>Р. Кирчів. Вступне слово</i>	5
<i>В. Дяків. Від упорядника.</i>	9
<i>А. Черноус. Зауваги етномузиколога</i>	18
Степан Куриляк. Моє село	23
Передслово.....	24
Історичні та етнографічні відомості	25
Тур'янське весілля	64
1. Сватання	65
2. Оповіді.....	68
3. Запрошення на весілля	69
4. Вінкоплетини	71
5. Коровай	72
6. Поклони.....	73
7. День шлюбу.....	77
8. Вінчання.....	82
9. Страви.....	85
10. Частовання.....	87
11. Придани	99
12. Пересовини	99
Страви	100
1. Печиво	100
2. Варені страви	100
3. Смажені страви	103
4. Салати	103
5. Напитки.....	103
Сільські шляхи, містки, ліси, поля та громадські споруди	104

Тур'є у Другій світовій війні.....	107
Перелік громадян села Тур'є, що не повернулися з Другої світової війни 1939-45 рр.	108
Перелік громадян села Тур'є, що загинули від рук чекістів в 1944-1950 рр.....	110
Перелік інших громадян села Тур'є, що загинули під час Другої світової війни і в повоєнні роки.....	111
Перелік громадян села Тур'є, що були виселені в глибину Росії в 1940-51 рр.	112
Відомість про місця поховань на терені села Тур'я за 1914-53 рр.	115
Про автора	116
Степан Куриляк. Тур'янські галі (гагілки).....	117
Передслово.....	118
<i>Рано-раненько</i>	119
<i>Чи ви чули?</i>	120
<i>Жучок</i>	121
<i>Шевчики</i>	123
<i>А на церкві біла бляха</i>	125
<i>Ой зацвили фіялочки</i>	126
<i>Кругом, кругом</i>	127
<i>Ой червоне ябко</i>	128
<i>Наша церква</i>	129
<i>Ходила Галя</i>	130
<i>Ой два братики</i>	131
<i>Ой там під дубом</i>	132
<i>А ти, дівчино</i>	133
<i>Ой молода удова</i>	134
<i>Женчики</i>	136
Про автора	138

Степан Куриляк.

К 931 Моє село (Тур'є Буського району на Львівщині) / Наукова апробація і “Вступне слово” Р. Кирчіва; упорядк., підготовка текстів і примітки В. Дяківа. — Львів, 2010. — 144 с.

ISBN 978-966-02-5668-2

Спроба історико-краєзнавчої, етнографічної і фольклористичної характеристики села Тур'є Буського району на Львівщині уродженця цього села Степана Куриляка (1927–2006) за спостереженнями 30 — початку 50 років ХХ століття. Містить нарис “Моє село” та фольклорну збірку його записів гаївок — “Тур'янські галі”.

Для істориків, етнографів, фольклористів, етномузикологів, філологів, викладачів вузів і вчителів шкіл з гуманітарних галузей та широкого кола читачів.

ББК ТЗ(4Ук-4Лві)

УДК 908(477.83)

К 931

Наукове видання
Інститут народознавства НАН України

Степан КУРИЛЯК

МОЄ СЕЛО

(Тур'є Буського району на Львівщині)

Наукова апробація і “Вступне слово” доктора філологічних наук,
професора **Романа Кирчіва**

Упорядкування, передмова “Від упоряника”,
примітки, комп'ютерний набір і підготовка текстів
кандидата філологічних наук
Володимира Дяківа

Вступні “Зауваги етномузиколога”, етномузикологічна
апробація і комп'ютерний набір нот **Анни Черноус**

Художнє оформлення обкладинки професора **Романа Яціва**

Комп'ютерна верстка **Мирослави Шульги**

На обкладинці використано світлини зі с. Тур'є

На форзаці використано фрагмент “Етнографічної карти
Південнозахідньої України (Галичини)” В. Кубійовича (НТШ;
Інститут національних дослідів; Об'єднання бувших Вояків
Українців у Великій Британії; репринт: НАУТІЛУС, 2007)

Підписано до друку 30.03.2010. Замовлення №
Формат 84 x 108 / 32. Друк офсетний.

Інститут народознавства НАН України
79000, м. Львів, просп. Свободи, 15
e-mail: inst@ethnolog.lviv.ua

ПТВФ “Афіша”
79000, м. Львів, вул. Півколо, 14

ДЛЯ НОТАТОК
